

Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze

RODINA A DĚTI VE VEŘEJNÝCH DISKUSÍCH O REGISTROVANÉM PARTNERSTVÍ V ČR

Praha 2006

Vypracovala: Martina Špaková
Vedoucí práce: Věra Sokolová, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20.06.2006

.....
Martina Špaková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala zejména Věře Sokolové za vedení této práce, za její ochotu, kritické a inspirativní připomínky. Jí, Janovi Matonohovi a Kateřině Kolářové rovněž děkuji za přínosné kurzy na Fakultě humanitních studií, bez kterých by nebylo možné napsat tuto práci. Miroslavě Slamené a Milanovi Černíkovi děkuji za pomoc a trefné poznámky.

OBSAH

Obsah	4
Souhrn	5
Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Rodina jako součást společnosti	9
1.1 Rodina jako historicky a kulturně proměnlivá instituce	9
1.2 Vliv státu na podobu rodiny	11
2. Sexualita jako součást rodiny	15
2.1 Role sexuální orientace a biologického pohlaví v rodičovství	15
2.2 Homosexuální a heterosexuální rodiny	16
2.2.1 Dělbá rolí v rodinách	18
2.2.2 Vývin dětí v homosexuálních a heterosexuálních rodinách	20
3. Gay a lesbické sňatky jako součást právního systému	24
3.1 Snaha o uznání menšin ve společnosti	24
3.2 Proces legalizace soužití homosexuálních párů	25
3.3 Registrované partnerství v České republice	28
3.3.1 Děti v zákoně o registrovaném partnerství	30
ANALYTICKÁ ČÁST	33
4. Metodologie	33
4.1 Výběr a charakteristika analyzovaných článků	33
4.1.1 Rodina a děti v názorech na registrované partnerství	36
4.2 Kritická diskurzivní analýza	40
5. Rodina a děti v diskusích o registrovaném partnerství ve vybraných tištěných médiích	
5.1 Charakteristika diskurzu o registrovaném partnerství	43
5.2 Vývoj diskusí o registrovaném partnerství	46
5.3 Argumenty týkající se rodiny a dětí v diskusích o RP	51
Závěr	58
Použitá literatura	60

SOUHRN

Předložená práce se zaměřuje na to, jakou roli sehrávají rodina a děti ve veřejných diskusích o registrovaném partnerství (RP) v ČR, které probíhaly od předložení prvního uceleného návrhu zákona o RP v roce 1998 až po definitivní schválení tohoto zákona v březnu 2006. Sledovala jsem články, které v tomto období uveřejnilo pět vybraných tištěných médií – Mladá fronta Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Právo a Respekt – a kterých hlavním tématem bylo právě RP v České republice. Vybrané články jsem analyzovala pomocí nástrojů kritické diskurzivní analýzy.

Na základě analýzy vybraných článků se ukázalo, že se v průběhu sledovaného období změnila úroveň a jádro diskusí o RP. Diskuse kolem schvalování zákona o RP v roce 1998, 1999 a částečně v roce 2001 probíhaly na kvalitativně i kvantitativně nižší úrovni. Byly vulgárnější a zapájel se do nich užší okruh veřejnosti než tomu bylo později. V jádře diskusí stála homosexualita jako taková a její „normalita“. Tématika rodiny a dětí se dostala do centra pozornosti po roce 2004, kdy byl Poslanecké sněmovně předložen čtvrtý návrh zákona o RP. Debata se točila kolem dvou stěžejních bodů – ochrany a podpory tradiční rodiny a její základní funkce, kterou je plození a výchova dětí, a kolem tradičnosti rodiny ve složení muž, žena a jejich dětí a přirozenosti tohoto svazku. Ačkoliv současné znění zákona o RP adopce dětí homosexuálními páry nepovoluje, diskuse se mnohdy týkala právě této možnosti a ukázala se být v rámci diskusí o RP jako problematická.

ABSTRACT

The aim of this work is to refer about the position of family and children in the public discussions concerning registered partnership in the Czech Republic. I concentrate here on debates, which proceeded from 1998, when the Parliament of the Czech Republic dealt with the first complete bill on registered partnership, till March 2006, when the law concerning registered partnership of homosexuals was definitely confirmed. I work here with articles, which were published in that time by five Czech printed media – Mladá Fronta Dnes, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Právo and Respekt. I analyze them with the methods of critical discourse analysis.

It turned out, that during the mentioned period level of the discussions and the main arguments supporting and rejecting registered partnership changed. The debates concerning the bill on registered partnership in 1998, 1999 and 2001 were less cultivated and not so many people were concerned with them as it was later. The main topic was here homosexuality as such and the question of its “normality”. The theme of family and children got into the centre of the discussions about registered partnership mostly after the year 2004. The main arguments used about family were the protection and support of traditional family and its basic function, which is reproduction and bringing up children. It was also pointed on the “naturalness” of the partnership between man and woman. When it comes to children, the current law concerning the registered partnership does not allow homosexual pairs to adopt children. In the discussions about this law, the theme children was mentioned a lot, though, and it turned out that this topic is rather problematic.

ÚVOD

V březnu tohoto roku poslanecká sněmovna na popáté schválila zákon o registrovaném partnerství (RP). Představitelé gay a lesbické komunity se tento zákon pokouší prosadit již od roku 1998, kdy byl předložen první ucelený návrh zákona o RP. Každý pokus o schválení tohoto zákona byl doprovázen bouřlivou mediální diskusí, ve které zaznívala nejrůznější vyjádření ohledně toho, proč by tento zákon měl resp. neměl být schválen.

Na těchto diskusích mě zaujalo nejvíc, že se v nich hodně často zmiňovala rodina, potřeba ji chránit a podporovat. RP bylo přitom stavěno do pozice „narušitele“ rodiny a bylo dáváno do souvislosti s jevy, o kterých se v médiích mluví jako o krizi rodiny a ztrátě její funkčnosti. Přitom je zřejmé, že jde o dvě naprosto odlišné instituce. Dokonce jsem na základě těchto diskusí nabyla dojmu, že rodina ve smyslu soužití ženy a muže a jejich dětí tvoří jakýsi protipól instituce registrovaného partnerství. Zdá se mi, že se právě ve veřejných diskusích týkajících se zákona o RP naplno projevila potřeba přehodnocení vnímání rodiny, které je stále plné stereotypů. Vyšla najevo problematičnost konceptů, na kterých je založena tzv. tradiční rodina a které ji staví do dominantní, společností legitimizované pozice. Rodina, její struktura a funkce, se dostala do jádra střetů protichůdných argumentů podporujících a odmítajících legalizaci soužití homosexuálních párů.

Jako vrchol tohoto střetu pozic je přitom možné označit přítomnost dětí v (homosexuálních) rodinách. Při diskusích o umožnění adopce dětí homosexuálními páry se stahují zpátky i ti, kteří proti homosexuálům nic nemají, „tolerují“ je a podporují uzákonění registrovaného partnerství. Přitom je zvláštní, že samotní představitelé gay a lesbické komunity od začátku jejich snah o prosazení zákona o RP zdůrazňují, že jim o adopce nejde, avšak tematika dětí se v diskusích objevuje – zastánci i odpůrci zákona o RP ji používají při vyjádření svých názorů k tomuto zákonu.

Ve své práci bych se chtěla na základě analýzy vybraných tištěných médií zaměřit na úlohu rodiny a dětí v diskusích o RP, které se vázaly na jednotlivé pokusy o schválení návrhů zákona o RP. Moji hypotézou je, že tematika rodiny a dětí stojí v centru pozornosti diskusí o RP a představuje jeden z nejdůležitějších bodů, kolem kterých se točí diskuse o RP. Chci zjistit, do jaké míry je toto tvrzení pravdivé a jestli tomu tak bylo od počátku procesu schvalování zákona o RP v ČR. Budu si všimnout, jak se v průběhu sledovaného období změnila úroveň a jádro diskusí o RP.

Rovněž se ve své práci zaměřím na argumenty vztahující se k rodině a dětem, které byly v diskusích o RP využívány. Na základě analýzy těchto argumentů bude možné vidět, jak se o rodině a dětech v souvislosti s registrovaným partnerstvím mluví, do jaké pozice je argumentující staví a čím své názory dokládají.

Účelem teoretické části mé práce je dekonstrukce stereotypů, které bývají spojovány s rodinou, jejím vnímáním, postavením ve společnosti a rovněž s rodičovstvím. Především jde o problematiku spojenou s výlučností chápání rodiny jako rodiny heterosexuální, ve které žena a muž vychovávají děti. Právě tyto stereotypy se mi jeví jako zásadní, od kterých se pak odráží argumenty odpůrců a zastánců legalizace soužití osob stejného pohlaví a jejich práva na výchovu dětí. Jejich analýze je věnována první a druhá kapitola. Procesu legalizace soužití homosexuálních párů je pak věnována třetí kapitola. Poukazuji tady na podněty, které za tímto procesem stojí a na jeho charakteristické znaky, které ho doprovázejí. Závěr kapitoly je pak věnován procesu schvalování zákona o RP v České republice.

V analytické části nejdřív vysvětluji metodologii své práce – popisuji postup výběru článků, z kterých jsem v analýze diskusí o RP vycházela, charakterizuji je a ukazuji, do jaké míry se v nich objevovala tematika rodiny a dětí a jakým způsobem. Rovněž tady ozřejmuji metodu, kterou jsem při analýze článků využívala, kritickou diskurzivní analýzu. Při konkrétní analýze diskusí o RP, která ve vybraných tištěných médiích probíhala, se pak zaměřuji na to, jak se diskuse o RP v průběhu stanoveného období vyvíjely a jakou úlohu v těchto diskusích sehrávaly rodina a děti.

Nejdůležitější výsledky své práce shrnuji v závěru.

TEORETICKÁ ČÁST

1. RODINA JAKO SOUČÁST SPOLEČNOSTI

Veřejné diskuse o legalizaci soužití gayů a leseb podněcují zamyšlení se nad některými aspekty rodiny jako instituce, její struktury a života v ní. Především navozují otázku, proč má určitý typ rodiny ve společnosti výsadné postavení, odkud se v tomto kontextu berou pojmy „tradičnost“ a „přirozenost“ a na jakých základech stojí. Argumentující totiž často s těmito pojmy operují a legitimizují jako samozřejmé.

V této části bych chtěla poukázat na to, že rodina je historicky a kulturně proměnlivá instituce a že na její podobu má kromě jiného vliv stát a jeho politika.

1. 1 Rodina jako historicky a kulturně proměnlivá instituce

V diskusích o RP se často operuje¹ s pojmem „tradiční rodina“. Mluví se o potřebě ji chránit a tom, že má ve společnosti výsadní postavení. Ti, kteří tento termín používají, mají přitom na mysli rodinu, ve které manželský pár tvořený ženou a mužem spolu žijí a vychovávají děti. Výraz „tradiční rodina“ je však pojem historicky proměnlivý a propojený s danou dobou a kulturou. Chci tady poukázat na to, že odpůrci zákona o RP tento koncept využívají jenom na zasazení svých pozic do rámce přirozenosti a samozřejmosti, který staví právě na historické a kulturní neměnnosti a je tudíž neopodstatněný.

Když se odpůrci zákona o RP odvolávají se na „tradiční rodinu“, mají na mysli jednak takový typ rodiny, který bývá v literatuře označován jako „nukleární rodina“, pod kterou se rozumí žena, muž a jejich potomci.² Není však možné takovouto formu rodiny vnímat jako dlouhodobě převládající formu rodiny, která je jakýmsi „ideálem“ a stojí nad všemi ostatními formami rodiny.

Mnoho z vědců ani nepředpokládá, že by se nukleární rodina mohla do budoucna udržet ve své klasické podobě jako nejčastější a nejběžnější forma rodiny. Alvin Toffler tvrdí, že žijeme na počátku nového typu civilizace, tzv. třetí vlny vyvolané rozvojem zejména informačních technologií. Rodiny „třetí vlny“ nejsou zakládány kvůli dětem, ale na prvním místě jsou individuální zájmy dospělých osob, čímž se tyto rodiny stávají méně stabilní a fragmentární.

¹ Tuto skutečnost doložím v dalším průběhu své práce.

² Například klasifikace typů rodin podle Mitterauera (Horský, Seligová, 1997)

Odvolává se zde i na v literatuře často zmiňovaný výzkum, který byl proveden v černošské čtvrti Chicaga. Vědci zjistili, že se v tomto jediném městském regionu vyskytuje 86 různých kombinací soužití dětí s dospělými, čili 86 druhů rodin (Toffler, podle Matouška, 2003). Rodina ve složení muž, žena a jejich děti není tedy ani zdaleka tou nejrozšířenější variantou podoby rodiny a představuje jenom jednu z celé škály dalších možností.

Na druhé straně se ve veřejných diskusích o RP zdůrazňuje právě tradičnost rodiny, kde žena a muž vychovávají děti. Argumentující tak navozují atmosféru, že tomu tak bylo „odjakživa“ a že takovýto typ rodiny má kořeny hluboko v naší minulosti, a není tedy důvod, proč tuto koncepci měnit.

Horský a Seligová upozorňují na to, že náš pohled na „tradiční“ rodinu je značně skreslený a to, co považujeme v souvislosti s rodinou za přirozené se neshoduje s tím, jak tomu ve skutečnosti bylo. Zabývají se vývojem evropské rodiny a poukazují jednak na to, že pojem rodina, tak jak ho chápeme dnes, ještě v 16. – 18. století v evropském prostředí neexistoval. Latinské slovo *familia* bylo používáno ve smyslu dům, domácnost resp. hospodářství. V tereziánském soupise z roku 1777 pojem rodina označoval skupinu lidí, kteří se společně stravovali. Do rodiny tedy patřili například i služebnictvo a učenci (Horský, Seligová, 1997). Rovněž tito autoři vyvrací mýtus týkající se velikosti „tradiční“ rodiny – rodiny v českém prostředí totiž patřily k severozápadnímu typu evropské rodiny, který se kromě jiného vyznačoval tím, že ho tvořily tzv. malé rodiny.³ Druhý typ evropské rodiny pak představoval jiho-východní typ. Pro ten jsou naopak charakteristické „velké tradiční rodiny“ a nepřítomnost čeledě v nich (Horský, Seligová, 1997).

Hlubší analýza vývoje podoby rodiny a jevů, které se jí bytostně dotýkají⁴, není účelem této práce. Avšak na základě zmiňovaných skutečností je možné konstatovat, že rodina je historicky proměnlivá instituce a používání pojmu „tradiční rodina“ je problematické. Vnímání tohoto pojmu z pohledu současnosti je plně mýtu a stereotypů. Když se tedy argumentující v diskusích o RP odvolávají „tradiční rodinu“ jako na rodinu, kterou tvoří žena, muž a jejich děti, a která tady byla „odjakživa“, jejich tvrzení nemají opodstatnění a s reálnou historickou a současnou situací nemají takřka nic společného.

Ráda bych ještě v této souvislosti dodala, že pojmání rodičovství podobně jako rodina procházelo mnoha změnami. Elizabeth Badinter kromě jiného poukázala na to, že postoj k dítěti se měnil v závislosti od dané doby. Dítě např. v určitém období nahánělo strach, bylo bráno jako

³ Další mýtus, který autoři v tomto kontextu vyvrací, je síla příbuzenských put. Postavení členů v rodině mělo přitom často smluvní charakter a bylo propojeno se sociálním statutem (Horský, Seligová, 1997).

⁴ Pro širší kontext vývoje obyvatelstva českých zemí, jejich rodinného chování a faktorů, které ovlivňovali rodinu a její vývin, viz i Fialová, Horská, Maur, Musil, Stloukal: Dějiny obyvatelstva českých zemí, 1996.

břemeno nebo bylo obecně svým rodičům lhostejné (hlavně v určitých společenských vrstvách)⁵. Mateřská resp. rodičovská láska se stala „přirozenou“ a sociální hodnotou až ke konci 18. století, s čím se postupně také vyvíjela rovněž určitá představa „dobré a zodpovědné matky“. Mateřský (nebo obecně) rodičovský instinkt je mýtus (Badinter, 1998). Tato skutečnost doplňuje tedy konstatování, že rodina je historicky proměnlivá instituce závislá na mnoha faktorech.

1.2 Vliv státu na podobu rodiny

Je potřeba si uvědomit, že rodina není přirozený fenomén, ale „naprosto racionální, politická a hlavně selektivní instituce.“ (Sokolová, 2004, s. 86) Společnost sama, resp. její politická a institucionální reprezentace, si sama nastavuje, které formy rodiny upřednostňuje a podporuje. Jde tedy o zájem státu, který vytváří určitý rámec pro rodinnou a sociální politiku, a nikoliv o „přirozenost“ či „nepřirozenost“ nějakého typu rodiny apod.

Pierre Bourdieu tematizuje propojení instituce rodiny s institucí státu, který z pozice své autority určité formy rodiny podpírá a jiné upírá. „Rodina je dobře střeženou fikcí, jejíž mýtizované obrazy drží pohromadě celá řada partikulárních předpokladů“ (Bourdieu, 1998). To je pravděpodobně i jeden z důvodů, proč je tak těžké toto určité vnímání rodiny ve společnosti změnit a prosadit třeba to, že by manželství mohly uzavírat dvě osoby nezávisle na jejich pohlaví.

V této souvislosti si je zajímavé položit otázku, jak je tedy vůbec možné, že se ve společnosti „zakotví“ určité ponímání rodiny, manželství a dalších společenských institucí, které jsou pak ve společnosti vnímané jako „normální“ a „přirozené“. Berger a Luckmann v této souvislosti poukazují na tzv. proces zvěčnění institucí, který „znamená chápat jevy vytvořené člověkem, jako kdyby se jednalo o věci, s jejichž vznikem člověk nemá nic společného. Jinak řečeno, zvěčnění znamená chápat výsledky lidské činnosti jako něco jiného než výsledky lidské činnosti.“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 90) Skrze zvěčnění se svět institucí zdá splývat se světem přírody. Kdybych tento proces měla aplikovat na rodinu, pokud na ní budeme nahlížet jako na společenství ženy a muže a jejich dětí, může být zvěčněna jako „napodobování božského aktu tvoření, jako obecně platné nařízení zákona přírody, jako nezbytné vyústění biologických a psychologických potřeb nebo jako funkční imperativ společenského systému.“ (Berger, Luckmann, 1999, s. 91) Jinými slovy, rodina a další instituce jsou tímto způsobem propojovány se světem přírody – vytváří se podobnosti a spojitosti mezi nimi, které pak přispívají k chápání těchto institucí jako

⁵ Ještě na začátku 18.století byla lhostejnost k dětem charakteristickým postojem vůči nim. Ženy odmítaly děti kojit, smrt dítěte byla kvůli vysoké úmrtnosti brána jako „všedná příhoda“ – typická byla i nepřítomnost rodičů na pohřbu.. (Badinter, 1998)

„přirozených“. Proces zvěcnění je pak následován procesem legitimizace těchto institucí, ve kterém jednoduše řečeno dochází k tomu, že se daná instituce legitimizuje jako součást širšího společenského rámce (např. je definována v rámci právního systému)⁶.

Podobným, avšak mnohem komplikovanějším a obširnějším způsobem, dochází rovněž k tomu, že jsou ve společnosti rozsáhle institucionalizované heteronormativní vzorce, které „pokrývají široké pole sociální interakce. Tak jsou výslovně kodifikovány v četných právních oblastech, včetně rodinného a trestného práva, určují právní konstrukce rodiny, intimity, soukromní sféry a rovnosti.“ (Fraser, 2004, s. 37) Jejich rozsah a hloubka se naplno projevuje i v diskusích o RP, které budu analyzovat.

Na základě předešlého je pro tuto práci potřeba zdůraznit skutečnost, že společnost disponuje procesy, které v ní pomáhají utvářet a udržovat představy přirozenosti a normality, legitimizují je a dávají tyto představy do institucionálního rámce. Je si potřeba uvědomit právě tento konstruuující charakter společnosti, aby pak zpětně mohlo dojít k jeho dekonstrukci a případnému přehodnocení chápání určitých jevů. Zejména to platí pro diskuse o RP a rodinu v nich – argumentující nemohou stavět na „přirozenosti“ či už svazku mezi mužem a ženou nebo určitého druhu rodiny. Odvolávání se na přirozenost nemá opodstatnění, jelikož v tomto kontextu neexistuje.

Na rodinné chování občanů může výrazně působit i sociální politika států. Může k tomu dojít pomocí poskytování finančních příspěvků (např. daňové úlevy pro manželé, podpora rodiči, který pečuje o dítě sám apod) a různých jiných podpor (např. mateřská dovolená). Stát tak může ve velké míře ovlivnit podobu rodiny a některé trendy jejího vývoje, což rovněž pomáhá nabourat mýtus o jakési „přirozenosti“ nebo „tradičnosti“ určitého typu rodiny.

Vlivy, které může mít rodinná politika státu na rodinné chování, popisuje Matoušek na příkladu na příkladu Švédska a Německa. Pro moji práci jsou právě tyto dvě země ideálními „reprezentanty“, jelikož se v nich projevil rozdílný přístup k problematice legalizace sňatků osob téhož pohlaví. Švédsko bylo totiž po Dánsku a Norsku třetí krajinou, která v roce 1994 legalizovala soužití homosexuálních párů a v únoru 2003 pak v této zemi byly povoleny adopce

⁶ Legitimizace probíhá na 4 úrovních. K první úrovni vznikající legitimizace náležejí všechna jednoduchá tradiční ponaučení typu „tak se věci dělají“ (nejranější odpověď na otázku dítěte „proč?“). Ve druhé úrovni můžeme najít nejrozumnější vysvětlovací schémata popisující vztahy mezi soubory objektivních významů (zejména přísloví, morální zásady, legendy nebo lidové pohádky). Třetí úroveň legitimizace sestává z explicitních teorií, kterými je určitá institucionální oblast legitimizována. Představují jakýsi rámec pro jednotlivé oblasti institucionalizovaného chování (např. co je manželský svazek, kdo ho může a nemůže uzavřít apod.). Čtvrtá úroveň je pak tvořená symbolickými světy, které je možné chápat jako soubory teoretických tradic uspořádávajících rozdílné oblasti významů a institucionální řád v jeden celek. Tvoří určitý všezahrnující rámec a veškerá lidská činnost tak může být chápána jako odehrávající se uvnitř tohoto světa (Berger, Luckmann, 1999).

dětí homosexuálními páry. Německo uzákonilo registrované partnerství až v roce 2001 a umožnilo jenom adopce potomků partnera.

Na základě srovnání, které uveřejnil britský časopis *The Economist*, je zřejmé, že Švédsko je „individualistická země a jeho sociální politika tomu odpovídá.“ (Matoušek, 2003, s. 49) Všechny dávky jsou poskytovány jednotlivcům, sezdaní lidé nemají nárok na žádné zvláštní dávky ani daňové úlevy.⁷ Stát sice neposkytuje daňové úlevy ani na děti, ale jinak se všemožně snaží podpořit rodiče, který dítě vychovává (rodič má nárok na pracovní volno, jsou dotována kolektivní zařízení pro děti apod.). Takováto politika má za následek, že se udržuje vysoká míra porodnosti, přičemž polovina dětí se rodí neprovdaným matkám. Německo je naopak „národem rodin.“ (Matoušek, 2003, s. 50) Těm, kdož pečují o rodinné příslušníky jsou poskytovány výrazné daňové úlevy. Německo má ve srovnání se Švédskem vyšší sňatečnost, méně dětí narozených mimo manželství, nižší rozvodovost, méně dětí vyrůstajících v rodinách o jednom rodiči a také méně žen na trhu práce (Matoušek, 2003). V souvislosti s rodinnou politikou Německa je určitě zajímavé zmínit skutečnost, že interrupce je tady ilegální.⁸

Je tady možné vidět, že stát může výrazným způsobem zasáhnout do rodinné politiky a do podoby samotné rodiny. Tento postoj státu vůči rodině se projevuje i v procesu legalizace soužití osob stejného pohlaví – čím stát víc podporuje a střeží „tradiční“ rodinu, tím těžší se pro homosexuály stává získat právní uznání jejich soužití. Naplno se tato skutečnost projevuje ve vztahu k dětem a získání možnosti adopcí, nejenom biologických dětí homosexuálními páry.

Ohledně situace v České republice Matoušek konstatuje, že „podpora rodiny u nás zatím není prioritou vlády, zákonodárců ani médií. Na proces transformace společnosti rodiny – zejména rodiny s malými dětmi – spíše doplácí. Stoupají nutné investice do výživy a zaopatření dětí, i do jejich vzdělávání. Dávky poskytované státem rodinám s dětmi zůstávaly dlouho na stejné úrovni a ani nyní nepředstavují pro rodiny příjemců výrazné zlepšení. Také daňové úlevy poskytované rodičům pečujícím o děti není možné považovat za dostatečné.“ (Matoušek, 2003, s. 52) Rodina ani rodičovství nejsou tedy nijak obzvláště podporovány, což vede k poklesu zájmu o rodičovství a rovněž vstupování do instituce manželství, jelikož po finanční stránce nepřináší žádné výrazné výhody. Někde tady je z mého pohledu možné hledat příčiny některých trendů, které se v souvislosti s rodinou v současné době projevují (například vysoká rozvodovost, klesající zájem

⁷ „Tento akcent v sociální politice byl posílen reformami provedenými v 70tých letech našeho století. Švédsko tehdy mělo nedostatek pracovních sil a potřebovala dostat ženy na trh práce. Zdanilo tedy příjmy lidí tak, aby bylo výhodné, aby každý občan podával daňové přiznání za sebe. Zdanění bylo tak vysoké, že lidé žijící spolu a vychovávající děti se neobešli bez dvou příjmů. Ženy poté skutečně vstoupily na pracovní trh a stalo se normou, že matky dětí pracují alespoň na částečný úvazek.“ (Matoušek, 2003, s.50)

⁸ „Ovšem do třetího měsíce není trestána, pokud ji předcházelo interrupční poradenství.“ (www.wikipedia.org)

o instituci manželství, nízká míra porodnosti apod.). V této souvislosti je pak až zarážející, jak ti samí zákonodárci, kteří mají možnost podpořit určité trendy rodinného chování, jelikož mají v rukou tu moc, nemají zábrany jako hlavní argument proti uzákonění RP použít právě to, že ohrozí rodinu a její podobu.⁹

Diskurz o rodině a jeho nastavení v české společnosti je ovlivněn vývojem před rokem 1989, kdy komunistický režim dělal z rodiny věc veřejnou a výrazně do ní zasahoval. Na rodinu měl vliv především tlak oficiální ideologie. Počínaje rokem 1989 se rodinné chování začalo měnit a začaly se v něm projevovat trendy, které jsou příznačné pro postindustriální společnost¹⁰ (Matoušek, 2003). Jenom pro ilustraci, podle výsledků výzkumu, který byl proveden v roce 1997 Sociologickým ústavem AV ČR, žila bez uzavření sňatku s partnerkou (partnerem) jedna třetina dotazovaných mužů a téměř jedna třetina žen. Rozvedený byl přitom ve sledovaném souboru¹¹ každý osmý muž a rozvedená každá šestá žena (Čermáková, 1997).

Když se mluví o rodině, stále v naší společnosti převládá představa, že jde o rodinu nukleární v složení matka, otec a jejich děti. Jak však dokazují mnohé různé výzkumu, procento rodin, které mají takovéto složení se výrazně snižuje. „Odhaduje se, že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností.“ (Matoušek, 2003, s. 84)

Nechci se tady zabývat detailní analýzou vývoje, kterým v České republice od pádu komunistického režimu prochází rodina a vztahy uvnitř ní. Pro tuto práci je důležité zejména konstatování, že se vize spořádané, stabilní rodiny tvořené ženou, mužem a jejich dětmi ani v našem prostředí neodpovídají realitě a jsou často využívány – např. politiky – jenom jako rétorické prostředky.

⁹ Viz analýzu argumentů používaných v diskusích o RP v souvislosti s rodinou v kap.5.3

¹⁰ Patří tady např. tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpозdějši, tendence zakládat rodinu bez legálního sňatku, zvyšování rozvodovosti a tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít dětí vůbec (Matoušek, 2003).

¹¹ Bylo dotazováno celkem 503 mužů a 521 žen, průměrný věk mužů byl 41,1 a žen 41,8 let (Čermáková, 1997).

2. SEXUALITA JAKO SOUČÁST RODINY

2.1 Role sexuální orientace a biologického pohlaví rodičů

Tak, jak je vnímání konkrétní podoby rodiny výrazně propojeno s její „tradičností“ a „přirozeností“, tak je vnímání rodičovství a apriorní vhodnosti pro výchovu dítěte zase úzce vázáno na koncept heterosexuality. Heterosexualita je totiž brána jako jejich nutný předpoklad. Otázkou však je, do jaké míry je možné a opodstatněné heterosexualitu stavět do pozice rozhodujícího prvku pro „zdárný“ vývoj a „správnou“ výchovu dítěte.

Chápání lidské sexuality není neměnné, nýbrž se vyznačuje propastnými rozdíly v čase a prostoru (Rupp, 2002). Pro způsob vnímání sexuality v současnosti je rozhodující, že sexualita byla objevena, otevřena, a zpřístupněna jako zdroj pro rozvoj variability životních stylů. Je to něco, co každý z nás „má“ či kultivuje: sexualita přestala být vnímána jako přírodní danost, kterou musíme všichni přijmout jako neměnný stav věcí. „Stala se styčným bodem s naším tělem, identitou a sociálními normami“. (Giddens, podle Možného, 2002, s.211) Giddens také říká, že výrazným fenoménem dneška je znesamozřejmení sebeidentity, s čím také souvisí i změna postoje k homosexualitě. Moderna je podle něj „asociována s kontrolou přírody, s nestálým pokrokem v nahrazování struktur dosud externích lidské aktivitě sociálně organizovanými procesy. Nejen sociální život sám, ale i to, co bývalo nazýváno přírodou, je postupně ovládáno sociálně organizovanými systémy. Reprodukce bývala součástí přírody a byla nutně soustředěna kolem heterosexuality. Jakmile se sexualita stala integrální součástí sociálních vztahů, heterosexualita nemůže být nadále standardem, jímž se všechno prověřuje.“ (Giddens, podle Možného, s.212)

Nicméně, situace v naší společnosti je však stále taková, že heterosexualita je brána jako norma a je předpokladem jak k založení plnohodnotné rodiny, tak předpokladem pro jediné správné prostředí pro výchovu dítěte.

Otázka důležitosti sexuality, resp. důležitosti heterosexuality pro rodičovství, se dostává do popředí a stává se jednou ze zásadních při diskusích o adopcích dětí homosexuálními páry. Při obhajobě její nutnosti pro rodičovství se těžiště argumentace posouvá na biologickou rovinu a reprodukční funkci ženy a muže. Mateřská a otcovská role bývá postavená do polohy, že je nutně spjata s biologickým pohlavím muže a ženy a je „přirozeným“ naplněním soužití ženy a muže.

Takovýto pohled je však problematický a to z několika důvodů. Za prvé, tato koncepce předpokládá, že každá žena resp. muž touží po tom být rodiči, za druhé rodičovství přiřazuje

k heterosexuální orientaci a rovněž legitimizuje ženu a muže jako „vhodné“ rodiče jenom na základě jejich heterosexuální orientace. Přisuzuje ženám a mužům určitý soubor znaků na základě příslušnosti k pohlaví, jejich sexuální orientace a staví je do určité neměnné role (např. příslušnost k ženskému pohlaví znamená roli matky charakteristickou určitými vlastnostmi a způsobem chování). „Lidské vlastnosti jsou však souborem charakteristik, které jedinec dědí, získává prostřednictvím socializace a identifikuje se s nimi nezávisle na svém pohlaví. Neexistují žádné ženské vlastnosti a charakteristiky, které by měly všechny ženy bez rozdílu a neměl je žádný muž a naopak.“ (Sokolová, 2004, s.88)

Nepřítomnost touhy po dítěti u každého člověka dokládá kromě jiného i existence množství bezdětných párů, sezdaných či nesezdaných, kteří jednoduše děti mít nechtějí. Paradoxně v tomto kontextu působí skutečnost, že pokud se někdo rozhodne pro operativní změnu pohlaví, nebrání mu tato změna v tom, aby vykonával otcovskou či mateřskou roli. „Jinými slovy, nezávisle na genderové socializaci, kterou si jedinec prošel, samotná biologická změna pohlaví z něj dělá přijatelného rodiče opačného pohlaví, zatímco gayům a lesbám je schopnost zastupovat tuto roli upírána.“ (Sokolová, 2004, s. 87-88) Jak uvidíme později, tyto skutečnosti jsou v diskusích o RP neustále zamlčovány.

Není tedy důvod pro rodičovství přiřazovat k určitému pohlaví a touhu po dětech spojovat se sexuální orientací, jelikož jsou spjaty s konkrétním jedincem, jeho názory, postoji a vlastnostmi. Rodičovství není fenomén, který by se přednostně vázal na jedno z pohlaví. Neexistuje ani žádný výzkum, který by prokazoval, že sexualita má vliv na touhu po dětech nebo nikoliv (Sokolová, 2004).

2.2 Homosexuální a heterosexuální rodiny

Problematické je v tomto kontextu i samotné nahlížení na rodinu skrze sexualitu a definování rodiny pomocí ní. V mediálních diskusích i v literatuře se používá termín homosexuální rodina, přičemž je tím myšlena rodina, kde rodiče jsou homosexuálně orientovaní. V tomto kontextu se zaužíval i termín homoparentální rodina, který lépe vyjadřuje tuto skutečnost.

Sokolová v této souvislosti vyzdvihuje právě tento důraz na sexuální orientaci rodičů, jelikož „rodinu, v níž heterosexuální rodiče mají homosexuální dítě (či děti) naše společnost považuje za rodinu heterosexuální, zatímco rodinu s homosexuálními rodiči a heterosexuálními dětmi za rodinu homosexuální.“ (Sokolová, 2004, s.84) Podle ní to svědčí o rozsahu tolerance vůči homosexuálům, která končí, když začnou toužit po vlastních dětech. Tento trend bude částečně

možné vidět i na základě analýzy diskusí o RP, kdy velká část veřejnosti RP podporuje, ale pokud jde o adopce, mnoho z nich se stahuje zpátky.

Povinná heterosexuality je ještě stále rozhodující pro vnímání ideálního prostředí pro výchovu dětí. Proto existuje i mnohem více zemí, ve kterých je soužití osob téhož pohlaví legislativně možné, avšak rodičovská práva jsou ponechána stranou (Nedbálková, 2002).

Představa výchovy dítěte homosexuální dvojicí se obecně setkává s mnohem nižší podporou ze strany veřejnosti než uzákonění RP. Situace je podobná i v České republice, kdy podle průzkumu, který byl proveden v listopadu 2005, RP podporuje 62% respondentů, no adopce dětí gay a lesbickými páry je nemyslitelná pro 72% občanů České republiky.¹² V jádře diskusí o dětech v homosexuálních rodinách se přitom stojí osobnostní vývoj dítěte, způsob smýšlení rodičů a názor, že dítě potřebuje matku i otce na to, aby se mohlo vyvíjet (Sawatzki, 2004). Jak však uvidíme, podobně jako na samotnou rodinu i na přítomnost dětí v ní, jejich výchovu a “zdárný růst” je navázáno mnoho stereotypů, které nemají žádné opodstatnění nebo dokonce staví na skutečnostech, které byly různými výzkumy zpochybněny resp. úplně vyvráceny.

Otázky, které se řeší v souvislosti s přítomností dětí v homosexuálních rodinách, se týkají především dvou rovin.

Na jedné straně je to způsobilost gayů a leseb vykonávat rodičovskou funkci, která je neustále zpochybňována. Na homosexuální rodiče se ve většině případů nahlíží kriticky. Musí čelit různým předsudkům a v podstatě nejsou uznáváni jako jedinci schopni vychovávat dítě. Obecně bývají vnímáni jako víc psychicky labilní než rodiče orientovaní heterosexuálně, a jejich chování v rámci partnerského vztahu a výchovy bývá označováno jako po každé stránce nevyhovující pro vývoj dítěte. „Tito rodiče bývají podezříváni z promiskuity a vznikají tady obavy, že především homosexuálně orientovaní otcové budou sexuálně zneužívat své děti.“ (Sawatzki, 2004, s. 27)

Na straně druhé pak stojí děti a řeší se otázky, které se týkají především jejich „blaha“ a „zdárného vývoje“, např. jaký vliv má na vývoj pohlavní identity to, když má dítě ve své primární rodině možnost se identifikovat výhradně se ženami nebo muži, jestli probíhá celkový psychický vývoj těchto dětí, co se týče sebevědomí, osamostatnění od rodičů a sociálního chování, přiměřeně jejich věku a stejně jako u dětí heterosexuálních rodičů nebo jak se děti vyrovnávají s vědomím, že jejich matka je lesba nebo jejich otec gay.

Je zajímavé, že když se v této souvislosti hovoří o „traumatech dětí“, téměř výhradně se diskuse týkají dětí vyrůstajících v gay a lesbických rodinách, které svou sexuální orientaci ještě neobjevily, ale jsou vnímány jako automaticky heterosexuální. „Diskuse o případných traumatech

¹² Údaje pochází z průzkumu, který provedlo Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) v říjnu 2005. Na tyto výsledky se odvolává deník MF Dnes, 29.4.2006, v článku s názvem „Děti homosexuálů – tolerantnější a pečující.“

homosexuálních dětí, vyrůstajících v heterosexuálním, či dokonce homofobním prostředí, se u nás téměř nevyskytují.“ (Sokolová, 2004, s. 84)

2.2 Dělbba rolí v rodinách a její vliv na vývin dítěte

Stěžejní otázka, která se v souvislosti s přítomností dětí v homosexuálních rodinách neustále řeší, je přítomnost resp. absence pohlavních rolí v spojitosti s vývojem dítěte. Často se tady totiž objevují tvrzení, že dítě se nemůže komplexně rozvíjet, pokud kolem sebe neuvidí interakci obou pohlaví. Přiměřené vzory mužských a ženských rolí jsou totiž tradičními očekáváními stále považovány za jediné zdravé rozdělení rolí v rodině (Nedbálková, 2005).

V odborné literatuře je přitom často zdůrazňováno, že pro vývoj dítěte je kromě stabilního a harmonického rodinného prostředí důležitá především sociální síť rodiny, tj. lidé, se kterými se rodina stýká mimo jejího rámce. „Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí.“ (Matoušek, 2003, s. 84). Děti nevyrostají v izolovaném prostředí jenom se svými rodiči, ale v každodenních interakcích s dalšími lidmi. „Rodiče a jejich vztahy a výchovné strategie nepředstavují jediné nositele vzorů jednání – jsou to právě existence či absence širších sociálních sítí, které tvoří referenční rámec pro přijetí genderovaných rolí.“ (Nedbálková, 2005)

Odkud se bere toto neustálé hledání rolí a upozorňování na jejich důležitost? Nedbálková např. vidí problém v tom, že role maskulinní je se samozřejmostí přirozeného vázána na osobu biologického muže a role femininní na biologickou ženu. „Jinakost a vzájemná doplňující funkce mužského a ženského těla i jednání je jednou ze základních struktur našeho habitu, která se promítá i do vztahů a organizací, které primárně rodinné nejsou.“ (Nedbálková, 2005) Z této strany je pro autorku pak logické, že máme snahu tuto komplementaritu hledat (a nacházet) v rodinách a párech tvořených dvěma osobami stejného pohlaví. Odtud rozšířený názor, že v homosexuálním páru vždy „jeden (jedna) dělá ženskou a druhý (druhâ) chlapa.“ (Nedbálková, 2005)

Gerlinda Šmausová se v této souvislosti zamýšlí nad tím, jak je možné, že ve společnosti neustále přetrvává představa o tom, že muži hrají vždy jen tzv. mužskou roli, ženy vždy jen ženskou. Ve skutečnosti totiž hrají všichni všechny role, v závislosti na rodové konstrukci sociálního kontextu. Klade si otázku, pomocí jakých mechanismů se tato tvrdošijná představa

udržuje a proč odkaz na konstruovanou povahu genderu¹³ nepostačil k jeho dekonstrukci. Upozorňuje na skutečnost, že se během času ustálila stejně bytostná (ontická) představa gender, jakou byla předchozí biologická definice pohlaví. Jinými slovy společnost začala genderové role chápat ve smyslu, že nejsou sice vrozené, ale během života se stávají jakousi druhou přirozeností. Jednoduše řečeno, v společnosti existují různé mechanismy, které pomáhají tyto představy udržovat. Jde např. o popisování světa pomocí dvou protikladných dichotomických kategorií (objektivita a subjektivita, rozum a emoce, duch a tělo apod.) nebo o společenskou dělbu práce. (Šmausová, 2002)

Je tedy možné předpokládat, že podobný mechanismus funguje i v souvislosti s vnějším pohledem na homosexuální rodinu, který v ní nutně předpokládá přítomnost jakýchsi dvou dichotomních genderových rolí a jejich nepřítomnost je pak důvodem k pochybnosti a odsuzování.

Přitom je zajímavé nahlédnout do toho, jak dělba rolí skutečně v rámci gay a lesbických párů funguje – jestli vůbec existuje a v jakém smyslu je o ní možné hovořit. Je si v první řadě potřeba uvědomit, že homosexuální rodinu nemůžeme vnímat jako rodinu, která kopíruje heteronormativní struktury a snaží se je imitovat a brát jako určitou předlohu (Butler, 2004).

Sawatzki například říká, že lesby a gayové mají tendenci měnit role a být v této souvislosti flexibilní. Jejich identita jim poskytuje možnost rušit pevně dané role a někdy spíše reagovat způsobem, který je přiřazován maskulinní roli a někdy zas způsobem přiřazovaným roli femininní. Každý stejnopohlavní pár si o výchově dětí, zodpovědnosti nebo rozdělení úloh vyvine vlastní představy. Automatická dělba rolí odpadá – v případě potřeby dochází k určitému vyjednávání o tom, jak bude rodina fungovat. Tyto rodiny mají šanci a je to pro ně zároveň i nutné, aby žily jinak než je tomu v tradičních rodinách, aby jiným způsobem řešily konflikty a také aby narušily stereotypní rozdělení rolí, moci a kompetencí na základě příslušnosti k pohlaví. „Otevírá se jim prostor pro kreativní, individuální podoby vztahu, definice rolí a jejich dělbu. Tímto také mohou z části připravit cestu pro heterosexuální páry a vyzkoušet nové formy partnerství i formy rodiny.“ (Sawatzki, 2004, s.29)

Skutečnost, že stejnopohlavním párům ve velké míře chybí modely způsobů soužití, je staví také před množství problémů (Sawatzki, 2004). Diferenciace rolí postrádá totiž tady své biologické posvěcení, stává se daleko více předmětem vyjednávání, což může být zdrojem potenciálních komplikací. „Stereotypní rozdělení mužsko-ženských rolí, povinností a kompetencí

¹³ V smysle objevu rodu – tj. skutečnosti, že se pohlaví za prvé neredukuje na rozdílnou anatomii orgánů sloužících k rozmnožování a za druhé, a to je důležitější, že rodové rozdíly nejsou těmito orgány ani určeny (Šmausová, 2002).

není možné vnímat jen jako utlačující a omezující model, ale nese v sobě také aspekt konejšivé jistoty, předpověditelnosti a ochrany“ (Nedbálková, 2005)

2.2.2 Vývin dětí v homosexuálních a heterosexuálních rodinách

V této souvislosti bylo provedeno několik výzkumů, které se zaměřovaly na děti, které vyrůstají s homosexuálně orientovanými rodiči. Je nutno zdůraznit, že většina takovýchto výzkumů byla provedena ve Spojených státech amerických. V evropských státech takovéto výzkumy nedosáhly rozsáhlejší charakter nebo nebyly provedeny vůbec. Výzkumy se doposud soustředily převážně na rodiny lesbických matek, kterým byla srovnávací skupina buď heterosexuální svobodné matky nebo heterosexuální rodina se dvěma rodiči¹⁴ (Nedbálková, 2002). Dva z výzkumů, které zde budu zmiňovat, byly provedeny již v 80tých letech, avšak odborná literatura se na ně neustále odvolává kvůli jejich rozsáhlosti a využitelnosti výsledků i v současnosti.

Na jedné straně tyto výzkumy poukazují na to, že děti, které vyrůstají v homosexuálních rodinách se nijak výrazně neliší od dětí, které žijí v heterosexuálních rodinách. V roce 1983 představily Golombock a další vědci empirickou studii srovnávající vývoj dětí, které vyrůstaly s lesbickými matkami a dětí, které vychovávaly svobodné heterosexuální matky. Takovéto skupiny byly zvoleny proto, aby se mohlo zjistit, jestli má sexuální orientace vliv na vývin dítěte. Věkový průměr matek byl 30 let. Téměř polovina všech matek byla již předtím vdaná, k rozvodu došlo průměrně po devátém roce manželství. V čase provádění průzkumu měla většina dotazovaných lesbických matek stálou partnerku, přičemž polovina z nich s ní zároveň žila ve společné domácnosti. Zúčastněné heterosexuální matky žily samy, bez partnera (Sawatzki, 2004).

Zřetelné rozdíly bylo tady možné pozorovat především ve frekvenci kontaktu s otcem dítěte. Polovina lesbických matek přicházela do styku s otcem dítěte minimálně jednou týdně, heterosexuální matky mnohem méně. Děti z lesbických domácností byly kromě toho většinou v kontaktu s dospělými mužskými kamarády jejich matek a také s heterosexuálními a i lesbickými dospělými ženami¹⁵ (Sawatzki, 2004). Tato skutečnost poukazuje na to, že lesbické matky mnohem více dbají o to, aby jejich děti byly začleňovány do širších sociálních sítí. Heterosexuální matky, které o tuto stránku vývoje dítěte pečovaly mnohem méně, jsou paradoxně společností

¹⁴ „Výzkumy zabývající se rodinami gay mužů takřka neexistují. To vyplývá patrně z toho, že většina dětí je po rozvodu stále přidělována do péče matky, a proto si lesbické ženy výrazně častěji než homosexuální muži přinášejí do svých pozdějších vztahů děti z předchozích manželství. ... Rodiny s adoptovanými dětmi zatím zůstávají sociálními vědci nepomšimnuty.“ (Nedbálková, 2002)

¹⁵ Jelikož ve většině případů otec nebo jiný muž nežil s nimi v jedné domácnosti, ke kontaktu s ním tedy docházelo mimo domácnost.

legitimizovány do rolí „dobrých“ rodičů a není na tom „nic divného“, když dítě vychovávají samy. Na lesbické matky se však nahlíží s nedůvěrou a jejich rodičovství není v uznáváno jako plnohodnotné a rovné rodičovství heterosexuálních jedinců.

Byly tady zkoumány různé aspekty vývoje dítěte, kromě jiného i jejich chování v určitých rolích. Na základě rozhovorů s matkami byly získány údaje o hračkách, které děti upřednostňovaly, z nichž pak byla vytvořena bodová stupnice. Vyhodnocení ukázalo, že u chlapců se projevovalo chování, které bychom mohli označit jako typicky mužské a u děvčat zas jako typicky ženské.

Celkově je možné říci, že tato studie velmi podrobně a názorně dokládá skutečnost, že děti lesbických matek, co se týče jejich pocitů, vztahů a chování, se nevyvíjejí jinak než děti heterosexuálních svobodných matek, s kterými byly srovnávány.

Na druhou stranu se pak ve výzkumech při srovnání dětí vyrůstajících s homosexuálními a heterosexuálními rodiči přichází na „jemné odlišnosti, které hovoří ve prospěch dětí vychovávaných lesbickými matkami“ (Nedbálková, 2002).

Velmi zajímavé výsledky v tomto smyslu přinesl i výzkum R. Greena a kol. (1986), který se zaměřoval na porovnání psychosexuálního vývoje 3-11letých dětí vychovávaných homosexuálními matkami a matkami heterosexuálními, žijícími bez partnera, který došel k velmi podobným závěrům jako ten předešlý a totiž, že „osobnostní vývoj dětí stejnopohlavních rodičů se výrazně neliší od dětí vyrůstajících pouze s jedním rodičem“. (Jánošová, 2000, s. 66) Na základě tohoto výzkumu vyšla najevo i jedna zajímavá skutečnost, a to ta, že chlapci obou skupin upřednostňovali zájmy přiměřené jejich rodu, zatímco dívky lesbických matek se nezaměřovaly tolik na typicky dívčí zájmy, ale spíše na činnosti neutrální. Tyto dívky byly také častějšími účastnicemi „agresivnějších her“ než dívky heterosexuálních matek a častěji si hrávaly s autíčky. „Přinejmenším poslední z uvedených rozdílů v zájmech však prokazatelně souvisel s odlišným postojem matek k chlapeckým hračkám u jejich dcer, protože 60% lesbických matek nic nenamítalo proti hře vlastní dcery s auty, kdežto heterosexuální matky takto reagovaly jen ve 29%.“ (Jánošová, 2000, s. 67) Je tady možné vidět, že lesbické matky „netlačí“ svoje děti do určitého chování, což má za následek, že děti jsou více otevřené. Zároveň tato skutečnost poukazuje na to, že propojenost biologického pohlaví s určitým typem chování je záležitostí výchovy, vštěpování vzorců a struktur. Je vidět, že „typicky dívčí“ a „typicky chlapecké“ chování je společenský konstrukt, který „nutí“ vyvíjet děti určitým směrem podle jejich příslušnosti k biologickému pohlaví.

Americká socioložka Judith Stacey, která v roce 2001 publikovala výzkum zaměřující se rodiny leseb, poukázala na to, že děti lesbických matek se v porovnání s referenční skupinou „ukázaly být více empatické, méně konfliktní a problémové ve škole, zdatnější v komunikaci.“ (Nedbálková, 2002) Zajímavé bylo i zjištění, že zatímco děti heterosexuálních rodičů častěji trávily čas s dětmi stejného pohlaví, děti lesbických matek si přátelily mnohem častěji s dětmi stejného i opačného pohlaví (Nedbálková, 2002). I tento výzkum poukazuje k tomu, že děti, které vyrůstají v homosexuálních rodinách, nejsou vázány na určité vzorce chování a kategorie pohlaví pro ně není zásadní při jejich jednání.

Ten samý výzkum poukázal na to, že děti lesbických matek častěji „v průběhu svého dospívání zpochybňovaly svojí sexuální orientaci, respektive nebraly za samozřejmé, že by jejich orientace automaticky musela být heterosexuální.“ (Nedbálková, 2002) Většina těchto dětí nakonec zakotvila v heterosexuálních vztazích. Zajímavé je podle mě především to, že pro tyto děti je homosexualita a heterosexuálníita naprosto rovnocennými možnostmi a skutečnost, že se svou sexualitou zabývají mnohem více než děti heterosexuálních rodičů je jenom přínosná, jelikož upevňuje jejich identitu.

Jediným výzkumem v českém prostředí, který se zabýval gay a lesbickými rodinami s dětmi, byla studie Kateřiny Nedbálkové: Lesbické rodiny – mezi stereotypem a autenticitou. Se zmiňovanými zahraničními výzkumy je ho však možné srovnávat jenom těžko. Nedbálková totiž tady vycházela z dat získaných kvalitativním etnografickým výzkumem pouze v deseti českých rodinách, přičemž v naprosté většině šlo o rodiny lesbických matek. Neprováděla přitom žádný psychologický výzkum chování dětí – veškeré informace, které získala o dětech v těchto rodinách, pocházely od jejich rodičů. Jednalo se o páry vychovávající společně děti z předchozího heterosexuálního manželství jedné z partnerek/ jednoho z partnerů (6 rodin) a ve čtyřech případech šlo o lesbické páry, které získaly dítě či děti v asistované reprodukci spermatem anonymního dárce.

Kromě jiného tento výzkum poukázal na nesouhlas se stereotypizací lesbictví skrze vizuální image mužsky vypadajících spíše ošklivých leseb a také, že pro většinu z nich je gay a lesbická komunita vnímaná jako „uzavřené sociální společenství s atributy podzemního tajného spiklencství obklopujícího společné stigma“ (Nedbálková, 2005). Většina zúčastněných tento fakt vnímala negativně.

Ačkoliv táto studie hodnotí chování dětí jenom na základě pohledu jejich rodičů, rovněž ukázala, že se v sledovaných českých rodinách, co se vývoje dětí týče, potvrdily výsledky zahraničních výzkumů. Děti se neodlišovaly volbou hraček – např. jedna z respondentek

opisovala, jak jejich syn „začal mlátit do modelíny kladivem“ nebo vzal na písku autíčko a začal s ním jezdit a hučet bez toho, aby mu to někdo ukázal nebo ho to učil (Nedbálková, 2005). V její práci se například potvrdilo i zjištění, že lesbické matky u svých dcer tolik nelpěly na genderově stereotypních hrách a hračkách, avšak „s potěšením sledovali, jak si jejich dcera zkouší boty na podpatku, což lze vnímat jako osvojování si žádoucího obrazu ženství.“ Výsledky této studie v mnohém potvrzují závěry výše charakterizovaných zahraničních studií.

Na základě zmiňovaných výzkumů je možné konstatovat, že se nepotvrdil ani jeden argumentů proti přítomnosti dětí v homosexuálních rodinách, ani co se týká obavy o zdárný vývoj dětí, ani co se týká údajné neschopnosti homosexuálních rodičů tyto děti vychovávat. Pokud se na zdravý vývoj dítěte nahlíží skrze důležitost přítomnosti interakcí obou pohlaví pro jeho chování, neprojevily se u dětí z homosexuálních rodin žádné výrazné odlišnosti od dětí vyrůstajících s heterosexuálními rodiči. Naopak, ukázaly se být jako otevřenější a přístupnější v souvislosti např. s volbou hraček. Tato skutečnost souvisí s tím, že dítě nevyrůstá izolovaně se svými rodiči, ale je součástí široké sítě sociálních vztahů – stýká se s dalšími dětmi a jejich rodiči, vnímá svět kolem sebe, sleduje televizi apod.

Nahlížení na chování homosexuálně orientovaných rodičů se ukázalo být plné předsudků. Model jejich dělby rolí a povinností v rámci rodiny může být v mnoha ohledech přínosem i pro rodinu heterosexuální a může pomoci překonat určité s tím související stereotypy, se kterými rodina potýká.

3. GAY A LESBICKÉ SŇATKY JAKO SOUČÁST PRÁVNÍHO SYSTÉMU

3.1 Snahy o uznání menšin ve společnosti

Předtím, než se budu věnovat konkrétní podobě legalizace svazků osob stejného pohlaví – jednak v obecné rovině a jednak procesu, který vedl k uzákonění jedné z forem soužití stejnopohlavních párů u nás, k registrovanému partnerství – bych se ráda zmínila o teoriích, které podle mě tvoří určitou před-fázi těchto snah. Jde o otázku, odkud ve společnosti pramení snaha o právní uznání menšin v nejširším smyslu slova a do jaké pozice se v této souvislosti staví většina a především na základě čeho svoji pozici legitimizuje. V diskusích o uzákonění RP je totiž otázka menšinových práv jedním ze sporných bodů. Je skutečnost, že homosexuální páry žádají o legalizaci svých sňatku jejich bytostním právem? A nebo je to privilegium, které je zvýhodňuje v porovnání s jinými menšinovými skupinami a v rámci společnosti jako takové? Jaký je vůbec k tomu důvod, aby tyto sňatky byly legalizovány?

Mnoho z těchto problematických skutečností načrtává ve své práci Charles Taylor.¹⁶ Jeho hlavní myšlenka spočívá v tom, že uznání je úzce propojeno s vytvářením naší identity a sebeuskutočňováním¹⁷ (Taylor, 2004). Důležitost identity podle něj souvisí se zhroucením společenských hierarchií, které předtím tvořily základ cti a s prosazením nového pojetí individuální identity, základem které je tzv. ideál autenticity: „být věrný sám sobě a své vlastní existenci“ (Taylor, 2004, s. 48) V kultuře autenticity je přitom právě „vztah považován za ústřední místo sebeodhalení a sebepotvrzení.“ (Tamtéž, s. 52) Tato skutečnost podmiňuje snahu menšin o uznání ve veřejné sféře¹⁸ formou explicitního uznání jejich práv, jelikož jediné tato cesta vede i k uznání jejich samotných. To je tedy i důvod, proč homosexuální páry usilují o legalizaci jejich soužití – touha po uznání je totiž bytostně propojena s jejich identitou.

Na požadavek uznání ve své práci upozorňuje i Nancy Fraser, která požadavky uznání¹⁹ společně s požadavky přerozdělování označuje jako dva základní typy požadavků sociální

¹⁶Je nutno poznamenat, že se primárně nezabývá problematikou gay a lesbické menšiny, ale problematikou menšin obecně, převážně menšin kulturních, no jeho stěžejní myšlenky jsou aplikovatelné i pro snahu homosexuální menšiny o legalizaci jejich soužití.

¹⁷ Dokládá to na příkladě černochů – v době, kdy jim byla odepírána základní lidská práva, si tento ponižující obraz mnoho z nich vzalo za svůj a pohrdaly samými sebou.

¹⁸ Taylor v této souvislosti mluví o politice rovného uznání, která má dvě různá východiska. Prvním z nich je politika důstojnosti, která je univerzalistická a které chce za každou cenu zabránit tomu, aby existovali občané „druhé kategorie“. Dalším přístupem je pak politika difference, která tvrdí, že každý člověk má být uznáván pro svoji jedinečnou identitu (Taylor, 2004).

¹⁹ z angl. recognition

spravedlnosti, které se v současné době objevují. Do jedné nebo do druhé kategorie podle ní spadají všechny požadavky ze strany občanů²⁰ (Fraser, 2004).

Fraser navrhuje, aby uznání bylo považováno za záležitost spravedlnosti, čímž by vznikl tzv. statusový model uznání. „Vlastní příčina heterosexistické nespravedlnosti tkví nepochybně ve statusové hierarchii společnosti.“ (Fraser, 2004, s.46) Gayové a lesby jsou totiž statusově podřízeni, což otevírá cestu k jejich zahanbování a urážení, upírání jejich prav a výhod manželství a rodičovství apod. Pomocí tohoto modelu by se v souvislosti s uznáním vytvořil „institucionalizovaný vztah podřízenosti a provinění vůči spravedlnosti“. (Fraser, 2004, s.53) Tímto způsobem by došlo pak k tomu, že institucionalizované hodnotové vzorce by přestaly posuzovat heterosexualitu jako přirozenou a jako normu, homosexualitu naproti tomu jako perverzní a hodnou opovržení.

Jak bylo možné vidět, uznání podle Fraser představuje jednu ze základních potřeb občanů a úzce souvisí se sociální spravedlností. Jednoduše řečeno, uznání není podle ní napojeno na identitu, jak tomu je Taylora, ale je propojeno se strukturami společnosti – samotná existence homosexuálů jako jedinců, členů společnosti, vede ke snaze jejich explicitních uznání pomocí adekvátních práv.

Práva při snaze o uznání sehrávají určitou symbolickou roli. Považují se za insignie moci, vytváří dojem ochrany a symbolizují vstup do společnosti a příslušnosti k něj (Hark, 2004). Odtud pak vyplývá jejich důležitost.

Konkrétnímu procesu, který vede k uznání práv homosexuálních párů, je věnována příští kapitola.

3.2 Proces legalizace soužití homosexuálních párů

Revoluční Francie se v roce 1791 stala první zemí, která trvale dekriminální konsensuální homosexuální styky mezi dospělými osobami.²¹ „Francouzská revoluce zahájila proces, jehož

²⁰ Odlišují se ve 4 základních ohledech, které je pak nutné brát v úvahu při hledání jejich řešení. Po prvé, mají odlišné koncepce nespravedlnosti: pojetí přerozdělování se soustřeďuje na socio-ekonomické nespravedlnosti, kterých kořeny je možné najít v ekonomické struktuře společnosti a pojetí uznání zase na nespravedlnosti kulturní, které jsou zakotveny v společenských vzorcích reprezentace a komunikace. Po druhé, mají různé způsoby nápravy nespravedlnosti: v případě přerozdělování je řešením ekonomická restrukturalizace (např. reorganizace dělby práce), v případě uznání kulturní nebo symbolická změna. Po třetí, předpokládají odlišní koncepci kolektivních seskupení, které utrpěly nějakou nespravedlnost – v prvním případě jsou to třídy nebo podobně ekonomicky definována seskupení (v širším kontext i ženy a neplacená domácí práce), v druhém případě jsou seskupení definována vztahy uznání – tady Fraser zařazuje i gaye a lesby. Po čtvrté, pojetí odlišně chápou skupinové difference: pojetí přerozdělení chce zrušit třídní hierarchii, pojetí uznání skupinové odlišnosti zachovat nebo dekonstruovat (Fraser, 2004).

ideálním završením je úplné setřetí právních rozdílů mezi gayi a lesbičkami a heterosexuálně orientovanými osobami včetně práva partnerů stejného pohlaví na společenské a právní uznání jejich soužití.“ (Baršová, 2004, s.68). Tento proces je přitom tvořen několika vývojovými fázemi. Podle nizozemského sociologa Keese Waaldijka představuje první fázi dekriminlizace homosexuality, kterou pak následuje fáze druhá, což je přijetí explicitních antidiskriminačních zákonů, a je pak završena fází třetí (od roku 1989), která přináší legalizaci partnerských vztahů gayů a leseb včetně úpravy otázek rodičovství. Tento vývoj je přitom „veden železnou logikou – jedna změna přímo generuje změnu další“ (Waaldijk, 2002). Jinými slovy, čím více práv gayové a lesby mají, tím nepřijatelnější se jeví „zbývající“ rozdíly. Proti takovému vývoji se objevují opačné názory, které poukazují na to, že některé země, které homosexualitu dekriminlizovaly v 19.století, její zákaz znovu zavedly v 20.století. Poukazují také na negativní vliv šíření nemoci AIDS, která bývá dávána právě do souvislosti s mužskými homosexuálními styky (Baršová, 2004).

Když se podíváme na samotný vývojový trend ohledně legalizace soužití homosexuálních párů, „většina západoevropských a středoevropských zemí se dnes nachází ve stadiu přechodu od právní tolerance homosexuálních vztahů k jejich uzákonění“ (Baršová, 2004, s. 69). V této souvislosti Baršová uvádí tři modely, které rozdílným způsobem právně řeší soužití osob stejného pohlaví: severský, francouzský a nizozemský.

- Nejstarším modelem je **severský model** registrovaného partnerství. Tento model se od ostatních dvou liší tím, že upravuje výlučně soužití osob stejného pohlaví – registrované partnerství existuje vedle heterosexuálního manželství jako institut pro gaye a lesby. Jeho uzavřením získávají partneři obdobná práva jako manželé, avšak s určitými, přesně stanovenými omezeními (jejich rozsah se liší v závislosti na dané krajině). „Registrované partnerství ve své původní podobě upravuje pouze vztahy mezi partnery a ponechává stranou případné vztahy k dětem a otázku rodičovství vůbec.“²² (Baršová, 2004, s.69) První zemí, která legalizovala soužití gayů a leseb touto formou, bylo Dánsko (1989). Pak následovalo Norsko (1993), Švédsko (1994) a Island (1996). K této formě se pak přiklonilo Německo (2001) a později i Česká republika (2006).
- Další možnost řešení soužití osob stejného pohlaví představuje **francouzský model**. Ve Francii byl v roce 1999 přijat zákon o „občanském paktu solidarity“, který můžou uzavřít jak homosexuální tak heterosexuální dvojice. Jde o institut založený na smlouvě, která se

²¹ Tato první vlna dekriminlizace homosexuality byla pak následována dalšími třemi: druhou na počátku 20.století (např. v Roce 1917 v revolučním Rusku), třetí v 60.tých letech (na obou stranách železné opony), a nakonec po roce 1990 v zemích východní Evropy (Baršová, 2004).

²² Rozsah rodičovských práv a povinností se také liší v závislosti od konkrétní úpravy zákona o registrovaném partnerství v dané krajině.

v mnohém odlišuje od práv a povinností manželů a podle některých názorů spíš podporuje pluralitu životních stylů než rovnoprávnost gayů a leseb.

- Nejradikálnější řešení představuje **nizozemský model**, podle kterého mají osoby stejného pohlaví možnost vstoupit do manželství, a to se všemi právními důsledky. Právě v Nizozemí byl jako v první evropské zemi²³ v roce 2000 schválen zákon o zpřístupnění manželství partnerům stejného pohlaví a zákon o adopcích dětí osobami stejného pohlaví. Obdobný zákon ohledně manželství pro homosexuální páry vstoupil v platnost i v Belgii v roce 2003 a byl pak následován zákonem, který povoluje těmto párům adopci dětí v roce 2004. Zatím poslední zemí, která manželství homosexuálů umožnila včetně adopcí dětí, je Španělsko – učinilo tak v roce 2005.

Podle Baršové má přitom registrované partnerství větší šanci, že se postupnými reformami bude přibližovat manželství se všemi důsledky. U francouzského modelu je vyhlídka na podobný vývoj menší, neboť samotné přibližování tohoto smluvního vztahu manželství je nelogické.

Co se týče dětí a jejich výchovy homosexuálními páry, ta samá autorka tvrdí, že přijetí zákona o registrovaném partnerství, který by neřešil adopce, by byl „slibným krokem, protože by zvýšilo společenskou prestiž této formy soužití a následně i umenšilo váhu argumentu stigmatizace dítěte vychovávaného dvojicí stejného pohlaví.“ (Baršová, 2004, s.76). Při diskusích o adopcích dětí homosexuálními páry, které nejsou jejich biologické děti, v první řadě musí zákonodárci obhájit tezi, že partneri stejného pohlaví jsou a priori špatnými rodiči. V úvahách o možných adopcích dvojicemi stejného pohlaví se zapomíná na to, že o adopci vždy rozhoduje soud a že jde přitom o posouzení konkrétní situace v souladu se zájmem dítěte.

Je tedy na zákonodárcích a veřejnosti, aby se v úvahách o adopcích dětí homosexuálními páry posunuly o krok dál a posoudili, čím je vlastně definován zájem dítěte, jeho blaho a jakou úlohu a v jaké míře sehraává v této souvislosti sexuální orientace páru, který touží dítě vychovávat. V mojí práci se nepotvrdil ani jeden z argumentů, které se používají proti výchově dětí homosexuálními páry, či už se týkal „zdrávajícího“ vývoje dítěte nebo neschopnosti homosexuálních rodičů být dobrými rodiči a poskytnout dítěti vhodné prostředí pro jeho výchovu. Jak již bylo zmiňováno, v České republice byl schválen zákon o RP podle severského modelu RP, který postupnými reformami směřuje k manželství se všemi důsledky, i s možností adopcí – nevidím důvod, proč by se tak v budoucnu nemělo stát i v České republice.

²³ „Mimo Evropu přijal obdobnou radikální úpravu malý severoamerický stát Vermont v roce 2000.“ (Baršová, 2004, s.70) V roce 2005 také Kanada a v roce 2006 Jihoafrická republika.

3.3 Registrované partnerství v České republice

Všeobecná trestnost homosexuálních styků byla v Československu zrušena v roce 1961 – paragraf 244 nového trestného zákonníku říkal, že „pohlavní styky osob téhož pohlaví nejsou trestným činem, dojde-li k nim dobrovolně, bez úplaty a za okolností, které nebudí veřejné pohoršení“. Tímto se tehdejší Československo zařadilo k nejprogresivnějším zemím – např. v sousední Spolkové republice Německo došlo k dekriminálníci až v roce 1969, v Německé demokratické republice v roce 1967 a stejně tak v Anglii (Baršová, 2004). Dekriminalizace homosexuálního jednání byla dovršena v roce 1990, kdy byla sjednocena hranice konsensuálního sexu, jak heterosexuálního, tak homosexuálního, na 15 let. Současně byly odstraněny i některé zvláštní trestné činy spojené s homosexuálním stykem, jež byly často zneužívány komunistickou mocí k vydírání či šikanování gayů (Baršová, 2004). V roce 1992 pak byla homosexualita vyškrtnuta ze seznamu nemocí podle Mezinárodní zdravotnické organizace (WHO), což mělo za následek, že homosexualita přestala být ve zdravotnickém diskurzu považována jako nemoc i nás. Na tento vývoj pak od konce 90. let navazuje postupné zavádění zákazu diskriminace na základě sexuální orientace. Poprvé se objevil v roce 1999 v novele zákona o zaměstnanosti a později v zákoníku práce. Jednou z podmínek vstupu České republiky do Evropské unie bylo přijetí antidiskriminačního zákona, který byl v průběhu dubna a května projednáván v komisích Legislativní rady vlády, pak v červnu třikrát v legislativní radě a 1. prosince 2004 byl projednán a schválen vládou.

Kromě toho, že „prosazování explicitního zákazu diskriminace je výsledkem přizpůsobování českého právního řádu požadavkům EU“ (Baršová, 2004, s.73), je taky z velké části výsledkem působení samotných gayů a leseb, resp. organizace, která je veřejně zastupuje. Je tady řeč o seskupení SOHO (Sdružení organizací homosexuálních občanů), které vzniklo jako „zastřešující“ organizace v červnu 1990. Jak již bylo zmiňováno v prvních letech její existence se soustřeďovala především na úplnou dekriminálníci homosexuality a sekundárně tímto způsobem i o zlepšení povědomí o homosexualitě jako takové. Výzkum z roku 1995 totiž např. ukázal, že především v menších obcích je homosexualita stále považována za chorobný stav, který lze léčit (Stehlíková, Procházka, Hromada, 1995). SOHO se v tomto období velmi výrazně podílela i na celostátním preventivním programu boje proti AIDS. V obecném povědomí totiž byla v tomto případě mužská homosexualita spojována s přenosem viru HIV, i přesto, že mnohé výzkumy již v tom období potvrdily, že onemocnění se přenáší při nechráněném sexuálním styku, samozřejmě bez ohledu na sexuální orientaci. Homosexuální muži byli chápáni jako riziková skupina a do

roku 1996 dotazník pro dárce krve je automaticky vylučoval z dárčovství (Stehlíková, Procházka, Hromada, 1995).

Poté, co SOHO opustila většina lesbických organizací, byla v organizace v lednu 2001 přejmenována na Gay²⁴ iniciativu. Tato skutečnost byla pravděpodobně ovlivněna tím, že lesbické ženy dříve nechaly gay představitele mluvit za celou homosexuální komunitu. Postupně však začaly formulovat své vlastní názory a pozice, které se nutně neshodovaly s argumentační strategií mužů (Sokolová, 2004). K vzájemné dohodě došlo v roce 2004, kdy 4.dubna vzniklo občanské sdružení Gay a lesbická liga (GLL), které volně existovalo už od roku léta 2003. Tato organizace má 4 mluvčí²⁵, dvě ženy a dva muže, kteří se rovnocenně podílejí na reprezentaci gay a lesbických zájmů. Základním cílem GLL je „podpora a prosazování legislativních úprav partnerského soužití osob stejného pohlaví, stejně jako podpora a prosazování odstranění všech forem diskriminace na základě citové a sexuální orientace“.²⁶ Tato organizace výraznou mírou přispěla k prosazení zákona o RP v březnu tohoto roku – podílela se na přípravě jeho dvou posledních návrhů a svým veřejným vystupováním a různými aktivitami rovněž výrazně přispěla k zlepšení povědomí o homosexualitě jako takové v českém prostředí.

Snahy o prosazení institutu registrovaného partnerství v České republice se datují už od roku 1992. Tehdy vláda připravovala rodinně-právní novelu občanského zákoníku, ale paragrafy týkající se homosexuálních vztahů byly odmítnuty. V roce 1995 předložily poslankyně ODS Anna Röschová a Milena Kolářová zákon o registrovaném partnerství, který však upravoval jenom dědictví a společné užívání bytu. K jeho projednávání po několika odkladech vůbec nedošlo a to kvůli volbám.

Zákon o registrovaném partnerství byl pak ve sněmovně schvalován celkem pětkrát. První ucelený poslanecký návrh zákona o registrovaném partnerství sněmovna zamítla v prvním čtení 2. dubna 1998. Předkladatelé byli Zuzka Rujbrová (KSČM), Jana Gavlasová (ČSSD) a Jaroslav Zvěřina (ODS). Zákon byl formulován velmi stručně, odkazoval se na zákon o rodině a registrované partnerství v něm mělo stejné právní následky jako manželství – kromě úpravy vztahů k nezletilým dětem.

Po druhé byl poslanecký návrh zákona o partnerském soužití osob stejného pohlaví zamítnut sněmovnou 2. prosince 1999.

²⁴ Termín “gay” podle předsedy této organizace Jiřího Hromady a také podle některé literatury označuje stejnopohlavní citovou orientaci a zahrnuje i homosexuální ženy, které se však takto neoznačují; často se s takovouto koncepcí setkáváme i v médiích.

²⁵ v současné době jsou to: Tereza Kодиčková (L-platforma), Kateřina Beňová (Rozdílné rytmy), Slavomír Goga (Gales), Martin Strachon (Stud Brno)

²⁶ Takto definovaný cíl Gay a lesbické ligy je uveden na oficiálních webových stránkách toho sdružení.

Přípravu dalšího návrhu zákona o registrovaném partnerství iniciovala Rada vlády pro lidská práva poté, co sněmovna registrované partnerství dvakrát odmítla. Jelikož to byl vládní návrh, na zákoně pracovalo větší množství odborníků na legislativu. Přesto byl návrh zákona 25. října 2001 vrácen k dopracování, k čemu nakonec nedošlo kvůli volbám v roce 2002.

Po čtvrté sněmovna neschválila návrh, který by registrované partnerství umožnil, 11. února 2005. Hlasování bylo velmi těsné, návrh neprošel jenom o jeden hlas.

Nakonec poslanecká sněmovna schválila zákon č.115/2006 o registrovaném partnerství na popáté, 26. ledna 2006. Po schválení Senátem však tento zákon 16.února vetoval prezident ČR Václav Klaus. Zákon se tak vrátil do Sněmovny, kde poslanci 15.března 2006 přehlasovali prezidentovo veto a to nejtěsnějším možným výsledkem – 101 hlasy.

3.3.1 Děti v zákoně o registrovaném partnerství

O obsahu zákona o registrovaném partnerství je možné konstatovat, že jednotlivé návrhy byly v porovnání s návrhy z předešlých let stále víc a víc restriktivní, což se projevilo i na jejich formulaci. Zákon se stával obsírnějším a přesnějším. Návrhy zákona z roku 2004 a 2005 se odlišovaly jenom minimálně. Jak se vyjádřil Jiří Hromada, při schvalování prvního návrhu chtěly členové gay a lesbické mít stejná práva jako manželé kromě adopcí dětí, no postupně z nich ubývalo a schválený návrh o RP z těchto prav obsahuje jenom některé. Nejvýznamnější rozdíl mezi prvními dvěma návrhy a návrhy dalšími spočíval v tom, že první dva chtěly upravit vztahy mezi partnery stejného pohlaví na základě generální analogie mezi partnerstvím a manželstvím, což bylo „vyjádřené formulí, že tyto vztahy mají stejné právní účinky jako manželství, pokud není uvedeno jinak“ (Bařšová, 2004, s.75). Zbývající návrhy se vydaly cestou pozměňování konkrétních právních předpisů.

Pokud se zaměříme na znění jednotlivých verzí návrhů zákona o RP v souvislosti s výchovou dětí, první z nich, která pochází z roku 1998, nic jiného kromě následující formulace k adopcím a společné výchově dětí neříká.

- „Registrované partnerství má stejné právní následky jako manželství. To neplatí, pokud jde o úpravu vztahů k nezletilým dětem.“²⁷ (§11 návrhu zákona o RP, 1998)

Návrh zákona o RP z roku 1999 o něco obsírněji formuluje vztah registrovaných partnerů a dětí. Paragraf 7, článek 3 zákona o registrovaném partnerství říká:

²⁷ Plné znění zákona o RP je možné najít např. na stránkách Gay a lesbické ligy (www.gll.cz), odkud jsem ho přebrala i já.

- „Osobám, které uzavřely smlouvu o partnerském soužití, nemůže být nezletilé dítě svěřeno do společné výchovy ani do společné pěstounské péče. Rovněž je vyloučeno osvojení dítěte jako společného a ustanovení obou osob, které uzavřely smlouvu o partnerském soužití do funkce poručníků.“ (§7 návrhu zákona o RP, článek 3, 1999)

Návrhy zákona o RP z roků 2001, 2004 a 2005 jsou po obsahové stránce jsou ve vztahu k dětem takřka identické, liší se akorát po formální stránce – návrh z roku 2001 je formulován obšírněji jako zbývající dva návrhy, kterých znění v tomto kontextu úplně stejné. Všechny tři návrhy se v porovnání s dvěma předešlými návrhy odlišují v jedné podstatné skutečnosti: regulují vztah k biologickým dětem gayů a leseb. Schválená verze zákona o RP z 15. března 2006 upravuje vztah partnerů k dětem následujícím způsobem:

- „Existence partnerství není překážkou výkonu rodičovské zodpovědnosti partnera vůči jeho dítěti ani překážkou svěřením jeho dítěte do jeho výchovy. Partner, který je rodičem, je povinen zajistit vývoj dítěte a důsledně chránit jeho zájmy při použití přiměřených výchovných prostředků, tak aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a ohroženo jeho zdraví a tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.
- Trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.
- Pokud jeden z partnerů pečuje o dítě a oba partneri žijí ve společné domácnosti, podílí se na výchově dítěte i druhý partner; povinnosti týkající se ochrany vývoje a výchovy dítěte se vztahují i na tohoto partnera.“ (§13 zákona o RP, 2005)

Na základě současného znění zákona o RP je tedy možné, aby gayové a lesby vychovávali své biologické děti. Pokud žijí s partnerem, má tento povinnost o dítě pečovat a podílet se na jeho výchově. Nic víc a nic méně takto formulovaný zákon neříká. V takovéto podobě byl prosazován i představiteli gay a lesbické komunity, kteří od začátku schvalování jednotlivých návrhů zákona veřejnost ujišťovali, že jim o adopce nejde. Svůj postoj v médiích vysvětlovali tím, že „adopce je zakázána, protože by v žádném případě neprošla“ (T.Kodičková, GLL, HN, 6.3.2006).²⁸ Dalo by se říct, že stáli v tomto kontextu před velkým dilematem – zvolit cestu malých změn a rozhodnout se pro taktiku „lepší vrabec v hrsti než holub na střeše“, k čemu nakonec došlo, nebo „risknout“ a bojovat i za umožnění adopcí.

²⁸ Co se týká popisu konkrétních citací z médií uvádím: kdo výrok řekl, kde a kdy byl uveřejněn. Za jménem autorů výroků resp.názorů rovněž případně uvádím jejich příslušnost k politické straně, členství v Gay a lesbické lize (GLL) nebo také jejich profesi, pokud bylo u jména uvedeno i samotném deníku resp. týdeníku.

Představitelé gayů a leseb přitom otevřeně usilovali o vyřešení právního vztahu mezi dítětem biologického rodiče a partnerem biologického rodiče. Především pro případ, kdy se něco stane biologickému rodiči. Ráda bych však upozornila na skutečnost, že takto formulovaný zákon tuto situaci neřeší. Partner biologického rodiče má totiž „jenom“ povinnost se podílet na výchově a ochraně dítěte – není přitom ani řečeno jakým způsobem a nejsou stanoveny ani žádné sankce v případě, že tomu tak není. Partner biologického rodiče na základě takto formulovaného zákona o RP nemá na dítě žádná práva a v případě, že se biologickému rodiči něco stane, není vůbec jisté, že dítě bude svěřeno do jeho výchovy i když se na výchově dítěte podílel.

Z mého pohledu si protirečí si i samotní zákonodárci – na jedné straně legalizovali možnost výchovy dětí pro homosexuální páry, kde jeden z partnerů má biologické dítě, no na druhé straně tvrdošíjně zastávají představu, že adopce pro homosexuální páry by neměla být povolena. Co nám tímto zákonodárci sdělují? Že když už tedy děti homosexuálové mají, tak je tedy můžou vychovávat? Velkou roli tady pravděpodobně sehrávají hluboce zakořeněné předsudky a stereotypy a neschopnost je překonat.

Čím jsou tyto a jiné argumenty v diskusích o RP odůvodňovány, v jakých souvislostech se objevují a do jakých pozic se nimi argumentující staví, ukáže analýza vybraných tištěných médií v určitém období.

ANALYTICKÁ ČÁST

4. METODOLOGIE

4.1 Výběr a charakteristika analyzovaných článků

Články, které analyzuji ve své práci, pocházejí z pěti tištěných médií. Jde o deníky Mladá fronta Dnes (MF Dnes), Lidové noviny (LN), Hospodářské noviny (HN), Právo a o týdeník Respekt. V České republice jsou tyto deníky dlouhodobě nejčtenější „seriózní“ listy a jelikož vychází denně, probíhá v nich podstatná část diskuse týkající se RP. Týdeník Respekt jsem k nim připojila z důvodu charakteru jeho článků – jde o komentáře reflektující aktuální společenské dění z určitého úhlu pohledu.

Pro moji práci je důležité, že kromě „objektivního“ zpravodajství o jednotlivých událostech tato média citují vyjádření nejrůznějších osob, které jsou zapojené do diskusí kolem RP, protože právě oni vytváří v tištěných médiích diskurz o RP, určují, o čem se diskutuje nebo co se naopak neustále zamlčuje. Na druhou stranu si je potřeba uvědomit, že výroky uveřejněné v médiích podléhají výběru a jsou záležitostí volby autora daného článku. To samé platí i pro články, které zmíněné deníky uveřejňují v rubrikách typu „názory“, „komentáře“, „úhel pohledu“ a podobně. Tyto články jsou podrobeny selekci ze strany redaktorů, resp. šéfredaktorů – jenom na nich záleží, které články a v jaké podobě budou uveřejněny.

Při výběru období pro analýzu jsem se orientovala především podle termínů, kdy byly schvalovány jednotlivé návrhy zákona o RP. Původně jsem se chtěla zaměřit jenom na diskuse o RP, které doprovázely projednávání tohoto zákona v roce 2001, a především v roce 2004 a 2005 až do doby, kdy byl zákon Poslaneckou sněmovnou definitivně schválen. Problematika rodiny a dětí, na kterou se chci ve své práci zaměřovat, se do centra těchto diskusí postupně dostávala právě v tomto období.

Tento časový úsek se zdál být přijatelný i z hlediska vyhledávání jednotlivých článků a přístupnosti větší částí z nich na internetu. Webové stránky deníku MF Dnes (idnes.cz) umožňují vyhledávání článků uveřejněných v tomto deníku na základě zadání hledaného výrazu od 1.1.2001, stránky Lidových novin (lidovky.cz) od května 2005. Na stránkách Hospodářských novin (iHNed.cz) je možné vyhledávat články napsané od roku 1995, přičemž velká část z nich je přístupná jenom pro předplatitele a k vidění jsou jenom titulky článků. Deník Právo je na tom z tohoto hlediska nejhůř – jeho online verze je přístupná od začátku roku 2006. Naopak, stránky týdeníku Respekt (respekt.cz) umožňují vyhledávání v nejrozsáhlejším období – až od roku 1990.

Zbývající články, které nebyly pro mnou vybrané období na internetu přístupné, jsem plánovala dohledat v centrále Národní knihovny.

Poté jsem ale získala přístup do vyhledávače *Newton information technology*, což je společnost, která dodává „v elektronické podobě v plném znění veškeré informace z novin, časopisů, zpravodajských pořadů televizních a rozhlasových stanic, agenturního zpravodajství a internetu“.²⁹ Tyto služby je možné získat za poplatek. Vyhledávač mi výrazně usnadnil práci a rozšířil možnosti záběru mé práce. Rozhodla jsem se podívat i na dřívější články, které byly uveřejněny od doby, kdy byl poslanecké sněmovně předložen první ucelený návrh zákona o RP, v dubnu 1998. Z analýzy těchto článků vyplynulo několik zajímavých skutečností. Poukázaly hlavně na to, že se v průběhu let, kdy byly v poslanecké sněmovně projednávány jednotlivé návrhy zákona o RP, změnila úroveň a jádro diskusí o RP a potvrdily to, že se problematika rodiny a dětí dostala do centra pozornosti zejména až v diskusích kolem schvalování čtvrtého a pátého návrhu zákona o RP v roce 2004 a 2005.

Nakonec jsem jako období pro vyhledávání článků zvolila časový interval mezi **1. březnem 1998 a 30. dubnem 2006**. Jeho spodní hranice je stanovena podle data zamítnutí prvního uceleného návrhu zákona o RP, což je 2. duben 1998. Měsíc před schvalováním se mi jevil jako dostačující doba pro zachycení podstatné části diskusí o RP ve vybraných médiích, které se k tomuto schvalování vázaly. Horní mez termínu odpovídá době, kdy jsem články vyhledávala, přičemž se mi zdála vhodná i vzhledem k termínu definitivního schválení zákona o RP, což je 15. březen 2006.

Do vyhledávače jsem se rozhodla zadávat výraz „registrované partnerství“. Tímto způsobem jsem docílila toho, že jsem získala veškeré články týkající se RP a schvalování zákona o RP. Zadání výrazů jako „rodina“, „děti“, „homosexualita“ apod. by pro tuto práci nemělo smysl, jelikož mě zajímá rodina a děti v souvislosti s RP a v diskusích o něm. Když se tedy objeví v člancích zmínka o rodině nebo dětech v hledaném kontextu, je jisté, že se v článku objeví i výraz registrované partnerství. Nehledě na to, že vyhledávač by po zadání uvedených výrazů našel velké množství článků zasazujících tyto výrazy do nejrůznějších kontextů. Vyhledávač Newton je v tomto řádově přesnější (například při zadání hesla „registrované partnerství“ do veřejně přístupného vyhledávače deníku MF Dnes se mi pro období 1.1.2000 – 30.4.2006 objevilo 2072 odkazů na články – srov. tabulka).

Výsledky vyhledávání jsem shrnula do tabulky (Tab.1). Počet článků, které byly vyhledány po zadání výrazu „registrované partnerství“ je zobrazen v prvním sloupci. Ve druhém sloupci je pak uveden počet článků, které se vztahují k českému prostředí (vyloučila jsem články informující o

²⁹ Společnost se tímto způsobem popisuje na jejich webových stránkách (www.newtontechnology.cz)

schválení různých období RP ze zahraničí) a ve kterých je RP a problematika s ním související hlavním tématem. Tyto články pak tvořily základ pro moji analýzu.

Tab. 1. Počet článků uveřejněných ve vybraných tištěných médiích v jednotlivých obdobích

	celkem	použito	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
MF DNES	257	129	18	12	3	19	1	7	15	20	34
LN	205	105	12	13	6	11	2	2	14	16	29
HN	92	48	-	-	3	5	1	7	7	9	16
PRÁVO	154	69	3	6	5	8	4	2	5	10	22
RESPEKT	44	7	-	-	-	1	-	2	3	-	1

Vysvětlivky:

- celkem = počet vyhledaných článků po zadání výrazu „registrované partnerství“
- použito = počet relevantních článků vztahujících se k českému prostředí, ze kterých vychází moje analýza

Z uvedené tabulky je zřejmé především to, že počet článků vždy výrazně stoupl v době, kdy se v poslanecké sněmovně projednával zákon o RP – dalo by se z ní poměrně přesně vyčíst, o která období šlo. Zákon byl poprvé zamítnut v dubnu 1998, podruhé začátkem prosince 1999. Když byl návrh zákona o RP předložen potřetí, poslanecká sněmovna ho v říjnu 2001 vrátila k dopracování. Čtvrtý návrh zákona o RP začala sněmovna projednávat v létě roku 2004 a definitivně ho s převahou 1 hlasu zamítla v únoru 2005. Nakonec poslanecká sněmovna schválila zákon o RP na popáté, 26. ledna 2006. Po schválení senátem však tento zákon 16. února vetoval prezident ČR Václav Klaus. Zákon se tak vrátil do sněmovny, kde poslanci 15. března 2006 přehlasovali veto prezidenta a to nejtěsnějším možným výsledkem – 101 hlasy. Zákon nabývá platnosti od 1. července 2006.

Absence článků týkající se RP v deníku HN v období 1998 a 1999 souvisí s původním zaměřením deníku – v tomto období uveřejňoval články výhradně s ekonomickou a hospodářskou tematikou. U týdeníku Respekt si je zase nutno uvědomit, že jednotlivá vydání obsahují výrazně nižší počet článků než je tomu u sledovaných deníků a dané problematice se věnují mnohem obšírněji. Problematice RP se tento týdeník věnoval zejména v roce 2004, kdy bylo RP hlavním tématem jednoho z čísel („Moje máma je chlap“, 21.-27.6.2004). U zmíněného

titulku je přitom jasně vidět jeden ze stereotypů, které jsem již zmiňovala v teoretické části. Při nahlížení na homosexuální rodiny jsou používána ta samá „měřítka“ jako na rodinu heterosexuální, objevují se tendence hledat mužskou a ženskou roli a jejich propojení na biologické pohlaví.

4.1.1 Rodina a děti v názorech na RP

Při analýze jsem jsi rovněž všímala těch článků, ve kterých byl jednou osobou prezentován ucelený názor, jehož hlavním tématem bylo RP – obvykle šlo o rubriky typu názory, publicistika, uhel pohledu, polemika apod. Právě tyto názory totiž v médiích vytváří diskurz o RP a také o rodině a dětech, což je důležité pro mou práci.

Nejprve jsem se zaměřila na názory podporující a odmítající zákon o RP (Tab.2). Jejich prozkoumání bylo nutné proto, abych se pak mohla analyzovat problematiku rodiny a dětí a určit do jaké míry se v těchto diskusích objevují a jakou úlohu sehrávají. Do počtu těchto článků jsem započítávala i názory čtenářů, které daná média uveřejnila. Naopak, nevšímala jsem si článků, které informovaly o aktuálním dění kolem zákona o RP – ani když se svým laděním zřetelně stavěly pro nebo proti schválení tohoto zákona (např. výběrem značně většího množství citací, které se přikláněly na jednu nebo druhou stranu, volbou titulku atd.). Kromě rubrik typu názory jsem do hodnocení zahrнула i rozhovory s jasnými zastánci nebo odpůrci zákona o RP, pokud jejich hlavním tématem bylo právě registrované partnerství (např. rozhovory s představiteli GLL nebo různými politiky). V hodnocení jsem brala v úvahu například i zveřejnění plného znění prezidentovo vyjádření k zákonu o RP jako samostatného článku a také reakci pana premiéra na něj, jelikož články jako celek prezentovaly určitý postoj.³⁰

V některých člancích, které byly uveřejněny v těchto „názorových“ rubrikách, se prolínala vyjádření, nějakým způsobem podporovala, ale zároveň něco na něm odsuzovala nebo naopak. Jako rozhodující kritérium jsem při posuzování těchto „nejednoznačných“ názorů zvolila pohled autora na aktuální verzi zákona o RP, tj. verzi, která byla v dané době Poslanecké sněmovně předložena a projednávána. Do kategorie „proti“ jsem tak zařadila např. články, které se sice staví za RP, ale napadají právní podstatu zákona o RP nebo skutečnost, proč by RP nemohli uzavírat i heterosexuálové ve smyslu, že by to uvítaly některé heterosexuální páry, které nechtějí uzavírat manželský svazek a tedy nesouhlasí se schválením dané verze zákona o RP. Články, ve kterých je

³⁰ Pro potřebu další analýzy je budu označovat souhrnným názvem „názory“.

vyšlovena jasná podpora tomuto zákonu, ale pokud jde o adopci dětí homosexuálními páry, jejich autoři zaujímají jednoznačně negativní stanovisko – ty jsem pak zařadila do kategorie „pro“.

Tab. 2. Postoje vůči (v daném období) aktuální verzi zákona o RP

	Pro zákon o RP	Proti zákonu o RP
MF DNES	31	12
LN	19	18
HN	6	7
PŘÁVO	18	4
RESPEKT	4	-

Ve výše specifikovaném smyslu se jako výrazně podporující schválení zákona o RP ukázal deník Právo, ve kterém bylo ve sledovaném období uveřejněno přibližně 4krát víc názorů stavících se pro RP než názorů proti schválení zákona o RP. Podobně tomu bylo i v deníku MF Dnes, kde bylo RP podpořeno téměř 3krát víc než bylo nějakým způsobem napadeno. Deníky LN a HN mají v tomto smyslu velmi vyrovnanou bilanci názorů: počet článků pro a proti je téměř identický. Týdeník Respekt se ani jednou jednoznačně nepostavil proti zákonu o RP.

Deník MF Dnes v období mezi roky 1998 a 1999 několikrát otevřeně podpořil schválení zákona o RP, jelikož se u názorů jeho redaktorů (např. Komárka nebo Bendové) podporujících legalizaci soužití homosexuálů objevil dodatek, že „tento názor vyjadřuje stanovisko redakce“.

Na zmiňovaným způsobem vybrané názorové rubriky jsem se pak zaměřila z hlediska rodiny a toho, do jaké míry se v nich tato témata objevuje (Tab.3). Spočítala jsem, v kolika těchto názorech se objevil argument nebo tvrzení, které se explicitně dotýkalo rodiny a které autor nějakým způsobem využil na vyjádření své pozice vůči zákonu o RP. Jelikož chci ve své práci ověřit, do jaké míry rodina stojí v jádru diskusí o RP a jestli tomu tak bylo vždy nebo se do jádra diskusí dostávala postupně, všimla jsem si pro lepší srovnání jenom názorů, které byly uveřejněny na začátku sledovaného období v době schvalování prvního a druhého návrhu zákona o RP v roce 1998 a 1999 a pak názory po roku 2004, tedy od předložení v pořadí čtvrtého návrhu zákona až po definitivní schválení v páté verze zákona o RP v březnu 2006.

Tab. 3. Rodina v názorech na RP

	1998 – 1999 (názorů celkem)	od 2004 (názorů celkem)
MF DNES	5 (13)	18 (23)
LN	4 (12)	16 (19)
HN	-	8 (11)
PŘÁVO	0 (1)	17 (18)
RESPEKT	-	3 (4)

Vysvětlivky:

- 1998-1999 = počet článků uveřejněných od 1. března 1998³¹ do konce roku 1999, ve kterých je explicitně zmíněna tematika rodiny jako součást vyjádření názoru na zákon o RP; v závorce uveden celkový počet článků, ve kterých je vyjádřen názor na zákon o RP
- Od 2004 = počet článků uveřejněných od roku 2004 do 15.dubna 2006, ve kterých je explicitně zmíněna tematika rodiny jako součást vyjádření názoru na zákon o RP; v závorce uveden celkový počet článků, ve kterých je vyjádřen názor na zákon o RP

I tímto způsobem se potvrdilo to, co později chci ukázat v průběhu další analýzy, že rodina stojí v jádru diskusí o RP, přičemž se do něho dostávala postupně. Po roce 2004 tvoří tematika rodiny podstatnou část diskusí o RP, jelikož se objevuje v naprosté většině názorů. A to ve všech sledovaných tištěných médiích.

V rámci takto vymezených názorů mě pak zajímalo, jak se účastníci diskusí ve vybraných tištěných médiích staví k tématu adopcí dětí. Zaměřila jsem se jenom na ty, které tuto tematiku explicitně zmiňovaly.³²

V tabulce jsem pak zachytila v kolika názorových rubrikách byla jasně vyslovena podpora adopcí dětí homosexuálními páry, a naopak, kolik autorů se vyslovilo proti této možnosti (Tab.4). Kvůli lepší přehlednosti a možnosti srovnání jsem hned za těmito údaji uvedla celkový počet článků, ve kterých byla vyslovena podpora RP (viz Tab.2) a ze kterých jsem vycházela při analýze. Dále jsem z těchto článků vyzvedla ty, které se sice jasně staví pro zákon o RP, ale adopci dětí homosexuálními páry odmítají.

³¹ Tento přesný datum souvisí s vymezením konkrétního období pro analýzu článků. Viz kap. 4.1.

³² Je možné totiž předpokládat, že kdo nepodporuje RP, nepodporuje ani adopci dětí homosexuálními páry – s takovýmito implicitními dohady však nelze pracovat.

Ráda bych v této souvislosti upozornila ještě na jednu skutečnost. V článcích se objevovaly názory, že je potřeba zabezpečit právní ochranu biologických dětí gayů a leseb, především pro případ, kdy se něco stane biologickému rodiči – zároveň však v nich bylo zdůrazněné, že v zákoně o RP o adopce nejde. V naprosté většině případů takovéto názory pocházely z úst představitelů GLL – do počtu článků podporujících adopce dětí homosexuálními páry jsem je nezapočítávala.³³

Tab. 4. Adopce dětí homosexuálními rodiči v názorech na zákon o RP

	Adopce ano (zákon o RP ano)	Adopce ne (zákon o RP ano)	Adopce ne (zákon o RP ne)
MF DNES	7 (31)	2	3 (12)
LN	5 (19)	1	5 (18)
HN	3 (6)	2	2 (7)
PRÁVO	5 (18)	3	1 (4)
RESPEKT	1 (4)	-	-

Vysvětlivky:

- adopce ano = počet článků explicitně podporujících adopce dětí homosexuálními páry, v závorce uveden počet článků stávících se pro zákon o RP
- RP ano, adopce ne = počet článků, ve kterých je autorem vyslovena jasná podpora zákonu o RP a zároveň se v nich staví proti adopci dětí homosexuálními páry
- adopce ne = počet článků explicitně odmítajících adopce dětí homosexuálními páry, v závorce uveden počet článků stávících se proti zákonu o RP

Na základě údajů uvedených v tabulce vyplývá několik skutečností. V první řadě se potvrdila skutečnost, že tematika dětí je problematická a určuje hranice tolerantnosti společnosti vůči homosexuálům. Jak je možné vidět, někteří argumentující sice podporují institut registrovaného partnerství, ale pokud jde o adopci dětí homosexuálními páry, jsou zásadně proti. Při posuzování názorů explicitně se stávících pro zákon o RP i pro adopce a naopak názorů výslovně odmítajícím RP i adopce dětí homosexuálními páry, je potřeba brát v úvahu, že současné znění zákona o RP adopce nepovoluje a ani žádný z návrhů tohoto zákona o adopce neusiloval. U

³³ Záměrně v tomto kontextu nepoužívám spojení „adopce biologických dětí“, jelikož se takto explicitně nevyjadřují ani autoři těchto článků, resp. názorů. Apeluji na to, že je potřeba zabezpečit právní ochranu dětí, které již vyrůstají s homosexuálními rodiči.

názorů podporujících zákon o RP je možné vidět, že z celkového počtu 78 článků se k adopcím vyjádřilo jenom 21 autorů, což je jenom o něco víc než jedna čtvrtina. Tato skutečnost může být na jedné straně ovlivněna tím, že v zákoně o RP o adopce nejde. Na druhé straně to může rovněž znamenat, že tematika dětí v homosexuálních párech je problematická a argumentující raději volí možnost se k ní nevyjádřit. Co se týče názorů odmítajících zákon o RP, je potřeba mít na mysli, že ti, kteří nepodporují zákon o RP, nepodporují ani adopci dětí, což je logické a ani jeden článek to explicitně nevyvrátil. Zároveň je však tady možné vidět, že děti jsou diskutovanou tematikou a odpůrci je využívají jako určitou „hrozbu“ budoucího vývoje, který bude následovat po schválení zákona o RP.

4. 2 Kritická diskurzivní analýza

Metoda, kterou ve své práci na analýzu obsahů článků používám, se nazývá kritická diskurzivní analýza – představuje jeden ze způsobů analýzy textu.

Její předmětem je diskurz používaný v několika polohách. Může být chápán jako jakýkoli řečový projev, aspekt jazykové struktury a konceptualizace reality. Jazyk si je v této souvislosti možné představit jako určitou síť, která je tvořena různými, především kulturními významy. Pomocí jazyka vyjadřujeme naše myšlenky a musíme je být schopni zasadit do jeho mezí a použít při verbální komunikaci. Diskurz také představuje rámec nebo způsob rozmluvy o něčem, úhel pohledu na něco – například diskurz medicínský, legislativní apod. Výpovědi jsou tady koncipovány se zřetelem na určité normy (ve vědě například na předešlé poznatky), je potřeba se vyjadřovat podle určitých, předem daných implicitních pravidel. Diskurz je předpřítomný našemu vnímání reality, zjednává nám přístup vůči věcem a zároveň eliminuje alternativní přístup vůči nim. Vystupuje tedy jako určitý řád, který strukturuje naše vypovídání. Termín diskurz také představuje určitý korpus, žánr textů a dalo by se říci, že je používán jako souhrnný název pro vymezení určité problematiky, která je spojená s nějakým předmětem nebo jevem (např. diskurz o registrovaném partnerství).

Michel Foucault charakterizuje diskurz jako režim, politiku řeči nebo oblast vyslovitelného. Je to jakákoli institucionalizovaná řeč (medicínská, politická, ekonomická atd.). Diskurz nám umožňuje něco vypovídat, ale zároveň nám stanovuje určité mantinely výpovědi; je to řád struktury vypovídání. Je to násilí na věcech, je to praxe, kterou jim vnucujeme.³⁴ (Foucault, 1994).

³⁴ Foucault rozlišuje vnější a vnitřní omezení diskurzu. Vnější: procedury vylučování, protiklad rozumu a šílenství, protiklad pravdivého a nepravdivého; vnitřní: komentář textu a autor

Stěžejní myšlenka kritické diskurzivní analýzy spočívá v tom, že jakákoli výpověď nebo text je výsledkem volby, jak něco napsat nebo vyslovit. Zaměřuje se jednak na explicitní formulace používané v daném textu, ale zároveň si všímá, co se těmito formulacemi vyjadřuje implicitně a do jakých souvislostí jsou zasazeny.

Kritická diskurzivní analýza (CDA³⁵) se v pojetí Normana Fairclougha, na kterém ve své práci stavím, zaměřuje na nějakou společenskou problematiku, které má sémiotický aspekt a jejím cílem je vytvořit vědění, které může vést ke změně smýšlení nebo pohledu na danou problematiku. Všímá si procesů, které jsou vázány na okolnosti vzniku daného textu, jeho uveřejněním a které jsou spojené s jeho vnímáním. Tímto způsobem je totiž podle Fairclougha docíleno toho, že analýza textu není uměle izolována od institucionálních a diskurzivních praktik, do jejichž kontextu je daný text nutně zasazen (Fairclough, 1999). CDA analyzuje síť praktik, ve které je daná problematika lokalizována, vztah její jazykové stránky k jiným prvkům, všímá si diskurzivního řádu³⁶ a zaměřuje se také na interdiskurzivní a lingvistickou analýzu. Jinými slovy, jejím cílem je zjistit, jak problém vzniká a jakým způsobem je zakořeněný v sociálních strukturách.

Konkrétní diskurzivní událost³⁷ má pak tři dimenze, kterými je tvořena: psaný nebo mluvený text, diskurzivní praktiky, které odkazují k vzniku a interpretaci daného textu a rovněž je potřeba na tuto událost nahlížet jako na součást nějaké socio-kulturní praktiky. Analýzu v rámci sociální praktiky Fairclough přitom chápe především v rovině politické – je jí potřeba vnímat v rámci vztahů moci a dominance. Analýzu textu je přitom možné chápat jako neustálé konfrontování formy a významu daného textu, resp. jeho částí. (Fairclough, 1993)

Fairclough také upozorňuje na potřebu sledovat působení diskurzivních praktik zejména v médiích, jelikož i nejmenší detail, který se může zdát, že je „spíš technickou záležitostí gramatiky a sémantiky daných článků, může poukazovat na určité tendence ve společnosti a může být podle nich nastaven“. (Fairclough, 1999, s. 65)

Na základě uvedené definice a charakteristiky CDA jsem se pokusila shrnout ty nejdůležitější nástroje diskurzivní analýzy, které je možné využít i v souvislosti s diskurzem o registrovaném partnerství. Prolíná se tady několik rovin – gramatická, sémiotická stránka a také zasazení do širšího kontextu. Některé z těchto nástrojů diskurzivní analýzy jsem pak ilustrovala na konkrétních příkladech týkajících se gay a lesbické problematiky a registrovaného partnerství.

³⁵ z angl. „critical discourse analysis“

³⁶ Fairclough chápe diskurzivní řád jako sociální řád zasazený do určitého diskurzivního rámce včetně historických a sociokulturních souvislostí.

³⁷ Diskurzivní událost je příklad jakéhokoli užití jazyka, která je pak analyzována jako text, jako součást diskurzivních a sociálních praktik

- **forma textu** – žánr, styl, případná dialogická organizace (způsob konfrontace jednotlivých výpovědí)
- **výběr z lexikální zásoby**: rozdílná pojmenování, volba mezi přibližnými synonymy – tyto pojmy většinou odkazují k určitému přístupu (např. homosexuál – gay)
- **používání metafor** k artikulování nejednoznačné reality, využití jejich sugestivních hodnotících implikací (např. „bezbranné děti“ v souvislosti s adopterými homosexuálními páry); patří tu taky označení něčeho jako tradičního a přirozeného, nebo označení nějakého společenského jevu jako nemoci, jako něčeho nenormálního (např. nutnost léčit homosexualitu)
- **modalita diskurzu**: jak jsou dané výroky formulovány, jsou: sdělovací, direktivní, komisivní (zavazující), epistemická modalita – vyjadřování jistoty ohledně jevů, o nichž je vypovídáno (je zřejmé – domnívám se apod.)
- **koherence tvrzení**: protirečí si text, jsou jeho tvrzení v souladu nebo naopak, není právě problematicky koherentní, nezahazuje rozporuplnost jevů, o nichž referuje? (např. neustálé ujišťování o toleranci vůči homosexualitě, které je ještě v té samé větě popřeno nebo spojování rozpadu rodiny a snahy uzákonit registrované partnerství)
- **presupozice, implikace**: problém předpokladů implicitně obsažených v určitém tvrzení
- **konotace a asociace**, které diskurz svým působením záměrně vyvolává
- **interdiskurzivita**: jaké jiné diskurzy daný diskurz používá, jakých jiných diskurzů se dovolává; patří tady jev přenášení a míšení diskurzivních typů, žánrů rovin (v diskurze o registrovaném partnerství propojování např. legislativního, etického, náboženského a dalších diskurzů)
- **kdo určuje témata**, o nichž se mluví, kdo za koho mluví; taky otázka, zda je vůbec legitimním mluvčím dané skupiny (např. implicitní předpoklad jednoty gay a lesbické komunity a jejich cílů)
- **strategická vyloučení, zamlčení**: o čem se v dané souvislosti vůbec nemluví a bývá systematicky odsouváno do úzadí (např. problematika heterosexuálních bezdětných párů v kontextu obhajování reprodukční funkce jako základní funkce rodiny)

Připomínám, že jde jenom o několik vybraných aspektů, na které se může CDA zaměřovat. Mnoho z nich jsem pak využila při analýze vybraných textů ve sledovaných médiích, které pomohly odrýt některé jevy a tendence, které se objevily ve veřejných diskusích o RP.

5. RODINA A DĚTI V DISKUSÍCH O RP VE VYBRANÝCH TIŠTENÝCH MÉDIÍCH

Cílem této části mé práce je analyzovat problematiku rodiny a dětí v rámci diskusí o RP, které probíhaly ve vybraných tištěných médiích. Pomocí nástrojů kritické diskurzivní analýzy bych se chtěla zaměřit na to, jaký obraz je zde o rodině a dětech vytvářen, jakou roli tato tematika v diskusích sehrává – jestli stojí v centru pozornosti nebo je zmiňována jenom okrajově, v jaké rovině se o rodině a dětech v souvislosti se schvalováním zákona o RP diskutuje a co se naopak v této souvislosti neustále zamlčuje.

Analýza problematiky rodiny a dětí v diskusích o RP není však možná jenom „sama o sobě“, neboť je součástí diskusí o RP jako celku a je propojena s diskurzem o RP, praktikami, které v něm působí a rovněž souvisí s mnoha dalšími tematickými okruhy, které se v těchto diskusích objevují. Proto se v první části této sekce zaměřím na některé znaky diskurzu o RP, které z analýzy článků vybraných médií vyplývají a bez kterých není možné analyzovat problematiku rodiny a dětí v diskusích o RP. Zejména bych chtěla ukázat, jak se argumentující v rámci diskurzu o RP legitimizují do určité pozice (např. ujišťováním o toleranci homosexuálů), ze které pak jejich argumenty týkající se (nejenom) rodiny a dětí vyznívají jako „samozřejmé“ a „logické“.

V průběhu analýzy vybraných článků se také ukázalo, že se diskuse o RP ve sledovaném období výrazně změnily, jak kvalitativně, tak kvantitativně. Došlo také ke zřetelnému posunu z hlediska obsahu a jádra těchto diskusí, přičemž právě tematika rodiny a dětí se postupem času stávala tou stěžejní. To je i důvod, proč druhou část této kapitoly věnuji právě vývoji diskusí o RP ve sledovaném období.

Závěrečná část, ke které v celém průběhu práce směřuji, se pak bude týkat konkrétních argumentů týkajících se rodiny a dětí – pozic, v jakých se v diskusích o RP objevují a v jaké rovině se o nich mluví.

5.1 Charakteristika diskurzu o RP

V diskusích o RP je možné pomocí nástrojů CDA odhalit některé jevy, které jsou nedílnou součástí těchto diskusí, neustále se opakují a pomáhají při vytváření argumentačních pozic v rámci tohoto diskurzu. V tomto smyslu působí jako řečnické nástroje. Cílem této části je poukázat na některé z nich a pomoci vytvořit určitý obraz diskurzu o RP. Není totiž možné izolovaně nahlížet jenom na argumenty dotýkající se dětí a rodiny, které se v těchto diskusích objevují, jelikož za všemi se skrývají určité tendence a postoje, na které pak tyto argumenty navazují.

Asi nejvýstižnějším příkladem, který velmi dobře poukazuje na to, jak fungují diskurzivní praktiky a mocenské struktury, v jejichž rámci je možné využít své pozice a soustavně například zamlčovat některé skutečnosti, je změna názoru pana prezidenta Klause. Přijetí zákona o registrovaném partnerství označil jako „porážku nás všech, kteří věříme, že rodina je v naší společnosti základní, jedinečná a bezkonkurenční“ (HN, 16.3.2006). Zákon předtím vetoval a médii je prezentován jako jeho výrazný odpůrce. Sám Klaus se přitom odvolává na to, že jeho názor na tento zákon „je dlouhodobý a neměnný“, přičemž neopomíná zdůraznit, že se ohrazuje „vůči jakýmkoliv spekulacím, že nepodporuji či bagatelizuji význam odstraňování diskriminace spojené se sexuální orientací lidí.“ (LN, 17.2.2006) V roce 1998 pro MF Dnes však po zamítnutí prvního uceleného návrhu zákona o RP poslaneckou sněmovnou uvedl, že „jakkoli jsem v těchto věcech konzervativní a velmi zdrženlivý, tak myslím, že musíme jít s dobou. Je chyba, že to neprošlo do druhého čtení.“ (MF Dnes, 3.4.1998) Stavění se do určité legitimní pozice a soustavné zamlčování některých skutečností bude velmi dobře pozorovatelné i v diskusích o RP v souvislosti s rodinou a dětmi.

Jedním z nejtypičtějších znaků, který je neopomenutelnou součástí diskusí o RP, je ujišťování o toleranci vůči homosexualitě. Mnozí odpůrci ve svých prohlášeních neopomenou zdůraznit, že oni proti homosexualitě nic nemají, ačkoliv to okamžitě obsahem svého dalšího prohlášení popřou. „Tolerovat (homosexuály – pozn. aut.) ano, privilegovat, společensky uznávat a státem registrovat – nikoli.“ (R. Joch, Občanský institut, 15.2.2006) „Pan Kalousek zdůraznil, že rodina speciálních výhod požívá z jediného důvodu – kvůli ochraně dětí. Nevidí ale důvod, proč ze soužití homosexuálů, které společnost plně toleruje, vytvářet instituci chráněnou zákonem.“ (Právo, 20.3.2006) Tato prohlášení mají často velmi fundovaný, sofistikovaný charakter a jejich autoři se nimi legitimizují do pozice tolerantního, „moderního“ člověka, který s homosexualitou problém nemá a uznává ji. Podobný cíl má například i prohlášení „vůbec jsem se nechtěl do debaty zapojovat“ (LN, 3.1.2006), kdy se autor staví do pozice, že ho to vlastně nezajímá, že se ho to bytostně nedotýká, že je „normální člověk“, ale že už to překročilo určitou hranici a jsou přece jasné některé skutečnosti, které dále v průběhu svého komentáře neopomene zdůraznit.

Prohlášení svoji intenzitou vrcholí v okamžiku, kdy se jedná o adopce dětí homosexuálními páry, které jsou tak na jedné straně ujišťovány, že je společnost toleruje a legitimizuje jejich soužití, ale na straně druhé je vnímá jako jedince neschopné vychovávat děti a pečovat o ně. Je tak možné přesně vidět, jaké hranice má „tolerance“ společnosti.

Jak bylo možné vidět částečně i z předešlých řádků, dalším charakteristickým znakem diskurzu o RP je, že diskuse tady implicitně probíhají v rovině my, většinová společnost a oni, menšina. Explicitně se tato skutečnost projevuje například ve volbě slov a ladění titulků některých článků: „Homosexuální páry žádají plnou rovnoprávnost – máme jim ji dát?“ (J. Pašmik, E. Tabery, Respekt, 21-27.6.2004)

S tímto postojem pak bezprostředně souvisí otázka legitimacy přisuzování prav nějakým jiným svobodným individuím ve vztahu většina a menšina. Tato otázka je předmětem zájmu mnohých studií a dotýká se širokého spektra socio-kulturní problematiky³⁸. Její analýza není cílem mé práce – zmiňuji ji však tady proto, že se v diskusích o RP tato tematika často objevuje a to v pozicích, které si protirečí. Někteří odpůrci zákona o RP využívají argument, že homosexuálové se schválením zákona o RP stali privilegovanou skupinou, čímž je ve společnosti narušena rovnost práv. Zároveň však nezapomenou zdůraznit, že privilegiem je zákon o rodině, „který se uděluje párům za reprodukci a výchovu nové generace“ (Kalousek, KDU-ČSL, Právo, 17.12.2005). Tímto se dostáváme k dalšímu podstatnému znaku diskurzu o RP, kterým je koherence vyjádření, jelikož argumentující si sami mnohdy protirečí. K tomuto problému se několikrát vrátím v průběhu další analýzy.

V diskusích o RP a argumentech, které se na obou stranách využívají, dochází v prolínání několika diskurzů: legislativního, etického, náboženského, medicínského a dalších. Výsledkem pronášení a míšení různých diskurzivních typů je nepodloženost a nekoherentnost sdělení, které autor subjektivně nastaví, aby vyznívaly v prospěch nebo neprospěch legalizace sňatků homosexuálních párů. Typickým příkladem jsou argumenty, které se nějakým způsobem dotýkají náboženství – ty jsou využívány dle libovůle a potřeby podpořit svůj názor. Například „pánbůh by určitě nebyl rád aby některé jeho děti byly nešťastné“. (J.Paroubek, ČSSD, Právo, 20.3.2006) Za zmínku přitom určitě stojí skutečnost, že pan Paroubek a pan Klaus, kteří se v diskusi o RP stali jakýmsi symboly dvou protichůdných pozicí, se oficiálně hlásí ke stejné církvi. Rozdílná vysvětlení přichází přitom nejenom od věřících, ale i od představitelů té samé církve.³⁹ Náboženský pohled na svět, např. že bůh stvořil ženu a muže, aby spolu žili a plodili děti, bývá pak přenášen do jiných diskurzů a pracuje se s ním jako s „obecně platnou pravdou“.

Na tomto místě bych chtěla vyzdvihnout ještě jednu skutečnost, která je pro diskurz o RP příznačná. V naprosté většině článků, a to zejména kolem schvalování prvního až třetího návrhu zákona o RP v období mezi lety 1998 – 2001, se jako souhrnné označení homosexuálních žen a mužů používá termín gay resp. gayové. Tento trend je možné vnímat z dvou hledisek. Na jedné

³⁸ K této problematice viz kapitolu 3.1

³⁹ V Lidových novinách byl například 3.2.2006 uveřejněn článek, který se stavěl pro legalizaci zákona o RP – jeho autorem byl D.Ženatý, evangelický farář, člen Spolku evangelických kazatelů. 9.2.2006 uveřejnil ten samý deník článek, jehož autor, A.Balcar, rovněž evangelický farář, zpochybnil názorovou jednotu zmiňovaného spolku.

straně jde o již zmiňovanou skutečnost, že termín „gay“ podle některé literatury označuje stejnopohlavní citovou orientaci a zahrnuje i lesbické ženy, i přesto, že ony samy se takto nedefinují. Na druhé straně podle mě používání tohoto termínu odkazuje k tomu, že homosexualita byla zejména ve zmiňovaném období vnímána především jako mužská⁴⁰. Souvisí to i s menší společenskou viditelností leseb v dřívější době. Veřejně se o práva homosexuálů nezasazovaly. Je důležité dodat, že mnoho leseb nesouhlasilo s předkládanými verzemi zákona o RP, a to zejména kvůli neumožnění adopcí pro homosexuální páry. V současné době má Gay a lesbická liga 4 mluvčí – 2 ženy a 2 muže.

Další charakteristické znaky diskurzu o RP vyplynou z porovnání diskusí, které probíhaly od předložení prvního uceleného návrhu o RP až do jeho schválení v březnu 2006, a při sledování argumentů, které se přímo dotýkají rodiny a dětí v ní.

5.2 Vývoj diskusí o RP

Při čtení článků ze sledovaného období vyšlo najevo, že diskuse při pokusech o schválení zákona o RP v letech 1998, 1999 a částečně i v roce 2001, který tvoří určitý přechod, se výrazně odlišují od těch, které probíhaly v době kolem čtvrtého projednávání zákona o RP v roce 2004 a od té doby v podstatě až dodnes. Tato dvě období se zřetelně odlišují především úrovní, na které diskuse převážně probíhala a argumenty, které stály v centru diskuse a které se v médiích objevovaly nejčastěji. Tématika rodiny a dětí v nich také má rozdílné postavení a jak bude možné vidět, postupně se stále víc a víc dostává do jádra těchto diskusí.

Diskuse při schvalování zákona o RP v letech 1998, 1999 a 2001

Při čtení článků z těchto dvou období zřejmě je nejvíce patrná kultivovanost jazyka. V letech 1998, 1999 i v roce 2001 diskuse probíhaly na výrazně vulgárnější úrovni než tomu bylo od roku 2004. Uvádím tady několik příkladů výroků poslanců, které zazněly při projednávání zákona o RP zejména v období schvalování prvních dvou předloh zákona a to bez jakékoliv hlubší analýzy, jelikož tyto výroky jsou nepodloženými vyjádřeními s cílem zesměšnit a znehodnotit určitou skupinu lidí za využití svého mocenského postavení.

⁴⁰ Explicitně můžeme tuto skutečnost pozorovat např. na volbě příkladů, kdy argumentující většinou „sáhnou“ na znázornění svého postoje k mužům homosexuálům – např. „nechci se dožít toho, jak 2 tatínkové vysvětlují synovi, který z nich je maminka.“ (V. Tlustý, ODS, LN, 17.12.2005)

V těchto diskusích zaznívají především ostré výroky vůči samotným homosexuálům a homosexualitě jako takové. „Kampaň za registrované partnerství vyústí uje v nepřijatelnou apoteózu jednání homosexuálního, bisexuálního a jiných zvráceností. Chtěl jsem říct prasečín, ale rozmluvili mi to.“ (P. Tollner, KDU-ČSL, LN, 3.4.1999) Stejný poslanec v dubnu 1998 v poslanecké diskusi o schválení zákona o RP rovněž prohlásil, že „při vši úctě k jinak sexuálně orientovaným, dodávám s filmových klasikem, že buzerant rozhodně nejsem.“ (MF Dnes, 3.4.1998) Debata se v tomto období dostala dokonce i na tak nízkou úroveň, že jeden z poslanců za ODA vyjádřil, že „to bychom pak také mohli registrovat fetišistu s ponožkou. Fetišista má svou ponožku taky rád.“ (MF Dnes, 3.4.1998) Poslanec sice tento výrok odmítl autorizovat, neboť jej pronesl „v žertu a v kuloárech“, ale do médií se stejně dostal. Nebo tehdejší republikáni při schvalování zákona o RP v roce 1998 doslova „perlili výroky typu ‚kolík do kolíku nebo zásuvku do zásuvky taky nikdo nestrčí‘ a dávali tak najevo svůj odpor k homosexuálům jako takovým a protáhli rozpravu do několika dnů“ (MF Dnes, 3.4.1998). Republikán Krejsa dokonce „pohovořil o srnečkovi, který má být odstřelen, pokukuje-li po jiných srnečcích“ (M. Korecký, LN, 8.4.1998). Předtím ujistil veřejnost, že osobně proti homosexuálům nic nemá, „už jenom proto, že alespoň na nás zbyde více pohledných děvčat.“ (LN, 26.3.1998) Pán poslanec zřejmě opomenul skutečnost, že v zákoně jde i o lesbická „děvčata“.

V diskusích se poukazovalo i na možnost léčitelnosti homosexuality: „Vážíme si i těch spoluobčanů, kteří trpí nepřirozenou sexuální orientací, ale zároveň bychom jim skutečně chtěli pomoci. Účinnou pomocí může být vedle přiměřené úpravy práv 0,3 procentní homosexuální skupiny například psychoterapie. Ta může pomoci zvláště dospívajícím, kteří trpí úzkostí a nevědí, jak mají správně ohodnotit svůj stav. Uzákonění partnerského soužití osob stejného pohlaví by v nich homosexuální sklony naopak mohlo podpořit.“ (J. Karas, KDU-ČSL, LN, 25.10.2001)

Pokud jde o obsah diskusí, stojí v jejich centru především homosexualita jako taková. Většina článků, které ve sledovaném období uveřejňovala vybraná média, se pokouší homosexualitu buď odtabuizovat (například zveřejněním životního příběhu nějakého homosexuála) nebo naopak je v nich homosexualita ostře odsuzována. Objevují se články, které vysvětlují její původ jako např. „Náklonnost ke stejnému pohlaví se vytváří již v průběhu těhotenství“ (LN, 28.3.1998) nebo „Orientace je daná geneticky“ (Právo, 3.3.1999). Objevují se však i články, které označují homosexualitu jako „poruchu“ a je přitom konstatováno, že „by neměla být na očích“ (P. Příhoda, LN, 6.3.1999). Za zmínku stojí i vytvoření iniciativy moravských lidovců „Zdravý rozum“, jejíž autoři kladou homosexualitu na roveň „sexuálního vztahu s rodinnými příslušníky,

se zvířaty, s malými dětmi, s kojenci“, varují předtím, že si člověk může tyto „zvrácené touhy vypěstovat“ a homosexuály označují jako „úchylné jedince“ (LN, 8.4.1999).

Z hlediska konkrétních argumentů podporujících nebo odmítajících zákon o RP bych ráda zdůraznila jenom ty, které stály v tomto období v centru diskusí o RP. Objevují se tady samozřejmě i mnohé další argumenty, které se týkají zejména rodiny, její tradičnosti a přirozenosti, avšak ty se naplno projevily a dostaly do centra pozornosti až později, ve druhém mnou sledovaném období, a proto jejich analýzu ponechám na příslušnou část.

Je zajímavé, že nejčastěji používaným argumentem podporujícím schválení zákona o RP v tomto období je argument, že legalizace homosexuálních svazků omezí šíření nákazy virem HIV. Například podle shrnutí deníku Lidové noviny je zmíněný argument na prvním místě společně s argumentem, že uzákonění RP „může pomoci snížit kriminalitu“ (LN, 28.3.1998). Na problematiku AIDS v této souvislosti poukazuje i Jiří Hromada, předseda tehdejší SOHO⁴¹: „Významným krokem v boji proti šíření viru HIV v homosexuální menšině je prosazení registrovaného partnerství pro homosexuály.“ (MF Dnes, 28.9.1999)⁴²

Když se zaměříme na postoje proti legalizaci soužití homosexuálních párů, kromě znevažování samotné homosexuality, ohrožování tradičního pojetí rodiny a jejího postavení v společnosti, se velmi často v médiích objevuje argument napadající legislativní stránku zákona. RP je prezentováno jako snadno zneužitelný nástroj na podvod kvůli možnosti společného podnikání partnerů, které návrhy zákona z roků 1998 až 1999 umožňovaly. „Registrované partnerství může být zneužito heterosexuálními prospěcháři, kteří mohou kvůli dědictví papírově doložit svou příslušnost k druhému jedinci.“ (LN, 28.3.1998) Nebo jak se vyjádřil poslanec M. Benda, že „být rozumným podnikatelem, už nikdy nepodepíše obchodní smlouvu, ale vše bude řešit přes registrované partnerství a přerozdělení společného majetku“ (MF Dnes, 28.3.1998). Reakce příznivců zákona se opírali o obdobnou možnost zneužití manželského sňatku. „Kolik já znám lidí, kteří zneužili zákon a vzali si Ukrajinku za prachy.“ (M. Šulcová, SOHO, 28.3.1998) Rovněž poukazovali na to, že by takový čin předpokládal veřejné přiznání se k homosexualitě, což by mnozí ze zmiňovaných poslanců nikdy neudělali. Tento argument odpůrců také později z diskusí vymizel, jelikož se změnila právní stránka zákona o RP a ubylo prav, které by partneri uzavřením RP získali.

⁴¹ Sdružení občanů s homosexuální orientací

⁴² Jenom pro srovnání, v diskusích o RP po roce 2004 se v médiích neobjevil ani jeden článek, který by spojoval RP resp. homosexualitu s virem HIV. Tato skutečnost je pravděpodobně ovlivněna výsledky různých, především zahraničních vědeckých výzkumů zabývajících se virem HIV a i samotnou homosexualitou. Je potřeba zde brát v úvahu i vývoj v zahraničí, jelikož postupně přibývaly země, které RP, resp. manželství pro homosexuály se všemi náležitými právy uzakoňovaly, což mohlo mít nepřímý dopad i na diskuse v České republice.

O argumentech týkajících se rodiny a dětí je možné konstatovat, že v tomto období tvoří okrajovou část diskusí – zejména adopce dětí jsou zmiňovány minimálně. Na jedné straně je to dané tím, že představitelé gay a lesbické komunity veřejnost ujišťovali, že jim o adopce nejde a na straně druhé stály v centru pozornosti pro tuto dobu „důležitější“ věci (homosexualita jako taková).

2. Diskuse při schvalování zákona o RP v roce 2004 a 2005

V období po roce 2004 byla „rovina diskuse o poznání kultivovanější“ (T. Kodičková, GLL, MF Dnes, 18.6.2002). Pokusy o zesměšňování daného zákona a odsouvání jeho podstaty na základě ne zrovna věcných připomínek se samozřejmě objevovaly i v tomto období, avšak byly viditelně na jiné úrovni než v období předchozím a jejich počet se výrazně snížil. Pochází z úst tradičních odpůrců zákona o RP a většinou jde o napadání samotné podstaty zákona, přičemž se objevovali návrhy např. na to, aby RP nebylo omezeno jenom na 2 lidi, ale aby ho mohlo mezi sebou uzavřít i tři a více lidí. „Do budoucna tím předejdeme bisexuální novele homosexuálního zákona.“ (T. Dub, ODS, LN, 9.12.2005)⁴³ Nebo další z poslanců prohlásil, že „mně je trochu bližší bigamie. Minimálně 1 člen vlády by to také asi podpořil.“ (J. Bílý, ODS, HN, 14.12.2005) Jeden z výrazných a dlouhodobých odpůrců zákona o RP a homosexuality jako takové Jiří Karas své stanovisko sice nezměnil, stále předkládá argumenty na úrovni léčitelnosti homosexuality, ale jeho vyjadřování je o poznání mírnější a méně časté: „Vždyť u nás je takřka tabu diskuse ohledně léčitelnosti homosexuality.“ (J. Karas, KDU-ČSL, LN, 9.12.2005) Bouřlivé reakce některých odpůrců pak podnítilo samotné schválení zákona o RP 15. března 2006. „Registrované partnerství zoofilů nebo fetišistů našťestí nehrozí, neboť je jasné, že v jejich případě jde o úchylku od chování, které je v souladu s morálními principy. Potom je však otázka, proč tomu v případě homosexuálů má být jinak.“ (O. Choděra, právník, MF Dnes, 6.4.2006) Podobná vyjádření jsou v médiích v tomto období však spíše výjimkou.

V souvislosti s kultivovaností předkládaných argumentů je možné na základě analýzy článků z tohoto období konstatovat, že se zvýšila i samotná úroveň diskusí o RP – kvalitativně i kvantitativně. Ve sledovaných médiích se postupně jednak obecně zvyšoval prostor věnovaný těmto debatám a také se zvyšoval rozsah zapojení veřejnosti do těchto diskusí – mnohem více se objevovaly názory „veřejně známých osobností“ a odborníků z různých oblastí (např. ekonomové, psychologové, právníci, knězi apod.).

⁴³ Tento výrok zřejmě nabízí novou definici pojmu bisexualita – ta podle daného autora znamená pravděpodobně vztah se dvěma osobami současně.

V tomto období se tematika RP stala jakýmsi centrem politického sporu, „dalším kolem wrestlingu mezi prezidentem a premiérem“ (Komárek, MF Dnes, 16.3.2006). Některé články pak spíše řešily politickou rovinu dané problematiky a pozornost byla odváděna od jejího jádra. Tato skutečnost pak například ovlivnila i dlouhodobé příznivce zákona o RP a zapříčila jejich zdržení se hlasování. „To, co z toho udělali Paroubek se Sobotkou, mě natolik znechutilo, že dám při hlasování křížek⁴⁴.“ (K. Dostálová, ODS, LN, 15.3.2006)

Po roce 2004 se z mého pohledu, na základě analýzy daných článků, přesouvá jádro argumentace, která se objevuje v diskusích o RP, do dvou stěžejních bodů.

První z nich by se dal charakterizovat jako vztah většiny ku menšině, kde se do popředí dostává otázka schvalování menšinových nároků jako takových. V médiích bývá často citované prohlášení, že „zákon o RP nikomu neublíží a jiným pomůže“, které pak odpůrci kontrují nijak nepodloženou obavou, že si na stejná práva začnou dělat nároky i jiné menšiny. Objevují se např. prohlášení, že zákon otevře „Pandořinu skříňku, z níž mohou vyskočit jiné menšiny a skupiny: leváci, slepci, hluchoněmí, diabetici a plešatí, možná i psychopati, pedofilové a blondýnky, ale třeba i profesní a zájmové skupiny.“ (M. Marko, LN, 4.3.2006) Neustále tady však bývá opomíjena skutečnost, že všechny tyto a podobné skupiny práva požadované homosexuály již mají.

Druhý důležitý bod, kterého se tyto diskuse dotýkají, je právě rodina a problematika jejího výsadního postavení ve společnosti. Ne, že by se na některé skutečnosti nepoukazyvalo již dříve, naopak, ale netvořily podstatnou část sledovaných diskusí. Od roku 2004 je tematika rodiny a dětí zřetelně v centru diskusí – v naprosté většině článků je zmiňována. Paralelně s rodinnou problematikou se postupně začala posouvat do popředí i otázka adopcí dětí, což je otázka problematická z více hledisek. Jednak samotní představitelé gay a lesbické komunity o ni oficiálně neusilují a od začátku jejich snahy prosadit zákon o RP tuto skutečnost zdůrazňují. Souvisí to také s tím, že mnoho zastánců zákona o RP se zákonem souhlasí jenom dotud, pokud homosexuálním párům neumožňuje právě adopce. V jaké rovině se o rodině a dětech diskutuje a kolem jakých bodů se diskuse točí, ukáží v následující kapitole.

⁴⁴ což znamená zdržení se hlasování

5.3 Argumenty týkající se rodiny a dětí v diskusích o RP

Při analýze sledovaných článků se ukázalo, že argumenty týkající se rodiny a dětí, které se v nich objevovaly, je možné rozdělit do čtyřech tématických okruhů. Jednak se týkají ochrany a podpory tradiční rodiny a její základní funkce, kterou je plození a výchova dětí. Dále se argumenty opírají o koncept tradičnosti rodiny a přirozenost svazku mezi mužem a ženou. V souvislosti s dětmi se pak diskutuje v rovině týkající se samotné možnosti adopce dětí a ochrany jejich práv v této souvislosti.

1. Ochrana a podpora tradiční rodiny a její základní funkce

V souvislosti s rodinou a s ní spojenou problematikou probíhá diskuse v médiích nejčastěji v rovině ochrany rodiny, podpory její tradiční formy a především její základní funkce, kterou je plození a výchova dětí. Argumentuje se přitom v rovině biologické, legislativní a etické, přičemž se mnohdy tyto roviny prolínají.

Na jedné straně bývá reprodukční funkce rodiny odpůrci legalizace soužití homosexuálních párů označována jako hlavní důvod, proč stát manželský svazek podporuje a ochraňuje. Z tohoto hlediska nejsou homosexuální dvojice pro stát nikterak „výhodné“ a nepotřebují tak ochranu ze strany státu. Bezprostředně po schválení zákona o registrovaném partnerství např. pan Kalousek pro deník Právo prohlásil, že „rodina už nebude jedinečnou institucí, která požívá veřejné ochrany pro soužití osob“, přičemž také zdůraznil, že „rodina speciálních výhod požívá z jediného důvodu – kvůli ochraně dětí.“ (M. Kalousek, KDU-ČSL, Právo, 20.3.2006)

Na straně druhé bývá v této souvislosti opakovaně zákonu o registrovaném partnerství přiřazováno ohrožení tradiční rodiny a její možný rozpad. „Přínos registrovaného partnerství není pro společnost žádný, spíše naopak, neboť by tím došlo k degradaci normální rodiny.“ (P.Švec, MF Dnes, 13.9.2004)

Takový argumentační postup je typickým příkladem bagatelizace dané problematiky, přičemž se zde do souvislosti dávají dva společenské jevy bez jakéhokoli reálného podkladu. Dochází taky k záměrnému odsouvání určitých faktů do pozadí, resp. jejich úplnému zamlčování. Především jde o reálné příčiny všeobecného rozpadu instituce rodiny, ke kterým patří např. domácí násilí, alkoholismus apod., které by paradoxně stát mohl na základě různých regulací pomoci omezit.

Na tyto skutečnosti upozorňují i zastánci legalizace soužití homosexuálních párů. „Homosexuálové jsou nepatrnou společenskou skupinou, která nemá s heterosexuály téměř

žádný průnik. Kdo chce zakládat tradiční rodinu, nemá zájem o registrované partnerství a naopak. Tradiční rodinu masově rozkládá institut rozvodu, kterým u nás končí každé druhé manželství.“ (O.Matoušek, Respekt, 21.6.2004) Institut rodiny z tohoto pohledu není nutno bránit: „Stane se snad registrované partnerství v ČR natolik populární právní formou soužití, že my – manželé či otcové – začneme hromadně podávat žádosti o rozvod, opustíme své ženy i děti a začneme se vzájemně hromadně registrovat? Nebo budou naše ratolesti při pohledu na registrované partnery a partnerky ohroženi ‚virem homosexuality‘, a tak se z nich začnou v průběhu puberty stávat gayové a lesbičky? To si opravdu nemyslím.“ (J.Janíček, Právo, 14.2.2006)

Systematicky v této argumentační linii bývá zamlčováno několik skutečností. Především otázka, proč požívají ochrany bezdětné páry, které takřka neplní prezentovanou základní funkci manželství a rodiny. Nebo proč je „bez mrknutí oka“ oddán starší pár lidí, který k účelu mít děti kvůli svému věku již nesměřuje (P.Uhl, Právo, 1.3.2001). „Co působí nejtrapněji, je vyzdvihování biologického opodstatnění manželství. Přinejmenším je necitlivé vůči neplodným heterosexuálním párům. Mají být připraveny o sňatek pouze proto, že jsou bezdětné? Má být podmínkou pro vstup do manželství závazek zplodit potomka? Nemluvě o přibývajících milujících se dvojicích, které už dítě mají, a neplánují ani svatbu ani rozchod.“ (L.Jelínek, Právo, 4.2.2005) V této souvislosti všechna sledovaná média citovala i nedávný výrok bývalého prezidenta České republiky Václava Havla, kterým se postavil proti přílišnému zdůrazňování reprodukční funkce rodiny: „Co mě na celé debatě kolem toho tématu nejvíc zaujalo, byla naprosto absurdní ideologie páně Kalouskovy strany a prezidenta republiky, že rodina má mít výhody, protože plodí děti, na rozdíl od homosexuálních párů. To je pojetí rodiny jako teletníku, jako místa, kde se připouštějí býci ke kravám, aby byla telata. To je opravdu materiální, družstevní pojetí rodiny. ...“ (V.Havel, např. MF Dnes, 28.3.2006)

Problémem se v těchto diskusích jeví být samotná definice rodiny. Jak lze dnes vlastně definovat rodinu? „Existuje 25 let stará americká studie, ve které se zkoumá, kolik typů rodin žije na náhodně vytyčené jedné čtvereční míli Chicaga. Sociologové tehdy napočítali neuvěřitelných 86 typů rodin – třeba babička, její druh a babiččin vnuk nebo dvě lesby a biologické dítě jedné z nich. Tito lidé se definovali jako rodina. A to je i dnešní trend: přijmout jejich definici a nesnažit se vymezovat rodinu odjinud, třeba ze stranických sekretariátů.“ (O.Matoušek, Respekt, 21.6.2004) Toto zamyšlení se je však jedním z mála, které se v médiích objevují. Jinak se bez jakéhokoli upřesnění neustále operuje s pojmem rodina a především tradiční rodina.

2. Tradičnost rodiny a přirozenost svazku mezi mužem a ženou

Další argumentační linie odpůrců se opírá o tradičnost určitého typu rodiny a o přirozenost svazku mezi mužem a ženou. Prezентují je jako něco trvalého, jako základní hodnoty naší společnosti, které z ní nesmí vymizet a které musíme respektovat. „Svět se pootáčí a je v pohybu, ale myslím, že některé věci jsou konstantní a zasluhují si naši úctu.“ (M. Němcová, ODS, LN, 26.10.2001) „Manželství považuji za tradiční instituci jednoho typu, jsem pro to, ať si udělají jakékoliv uspořádání ostatních vztahů. Ale plést to s rodinou a manželstvím – jsem zásadně a fatálně proti.“ (V. Klaus, MF Dnes, 17.12.2005)

Argumentující přitom svá tvrzení zakrývají obalem samozřejmosti, legitimacy a zasazují je do z jejich pohledu logických souvislostí. „Evropská tradice chápala jako nejvíce přirozenější prostředí monogamní rodinu. Přesto, že formy rodiny byly různé, je třeba zvláště zdůraznit, že institut rodiny nebyl v žádné civilizaci vytvořen pro onen samotný vztah mezi mužem a ženou, jak se často mylně uvádí, ale byl vytvořen pro důsledky tohoto vztahu, tedy pro ochranu dětí a jejich přirozeného prostředí, kterým rodina je.“ (J. Janeček, KDU-ČSL, Právo, 23.2.2006) Výrazy typu „evropská tradice“ nebo „nejvíce přirozenější prostředí“ jsou autory využívány na vyvolání určitých konotací, především opodstatněnosti a samozřejmosti jejich tvrzení, jelikož za nimi stojí celá tradice a přirozenost lidského bytí. Tato tvrzení jsou přitom jenom subjektivní hodnocení, které nemají pevné významy. Na základy určitých hodnot ve společnosti se odvolává i předsedkyně ultrapravicové Národní strany v poděkování prezidentu Klausovi za vetování zákona: „Velmi si vážím Vaší odvahy, konzistentního postoje a pevných myšlenek, které opět podpořily základ jakékoli společnosti, základ státu, rodinu.“ (Právo, 18.2.2006)

Na základě výše zmiňovaných konstatování se dostáváme do paradoxní situace, kdy je na jedné straně konstatován úpadek manželství jako instituce a tato skutečnost je používána jako argument proti zavedení registrovaného partnerství ve smyslu „žít se dá i bez papírů“. Na straně druhé je však manželský svazek obhajován a chráněn jako přirozený a v této souvislosti bývá homosexuální svazek prezentován jako narušitel svazku manželského a příčina rozkladu tradiční rodiny. „Naše postmoderní současnost je jistě charakterizována jistým oslabením tradičních rodinných modelů. Až příliš mnoho žen zůstává dobrovolně bezdětných, až příliš mnoho lidí nevstupuje do manželství. Až příliš mnoho těch, kteří do manželství vstoupili, se rozvádí. V této době jistě krize rodiny přichází sexuální menšina a na politikách se domáhá uznání své partnerské instituce. To hnutí gayů a lesbiček jde přece tím směrem, kterým by naši společnost chtěli vést

jejich zapřísáhlí odpůrci. O to iracionálněji působí sborový negativní pokřik těchto odpůrců.“ (J. Zvěřina, ODS, Právo, 9.2.2004)

Ráda bych na tomto místě upozornila na skutečnost, že mnoho z těchto používaných argumentů se opírá o koncepty, u nichž se předpokládá, že jsou apriorní, předem dané a přirozené, např. že přirozenou funkci muže a ženy je být rodiči nebo že rodičovství je vázáno na heterosexuální svazek (neřeší však už dále otázku, proč nás zrovna heterosexuality opravňuje k tomu, abychom mohli pečovat o děti).

3. Adopce dětí

Když v diskusích o RP přijde na téma adopcí, situace rázem mění. Na stranu odpůrců se totiž přidávají i mnozí z těch, kteří jinak registrované partnerství podporují a usilují o to, aby homosexuálové získali stejná práva jako heterosexuální většina.

Odpůrcům téma adopcí pomáhá podpořit jejich odmítavý postoj, přičemž samotnou možnost povolení adopcí uvádějí jako určitou hrozbu nebo varování možného budoucího vývoje. „Až projdeme těmito dveřmi, okamžitě stojí před námi nové – zejména v podobě možné adopce dětí. Tam by vždy měla stát pevná zeď.“ (P. Kamberský, HN, 16.2.2006) Zejména v článcích z roku 2005 a 2006 se poměrně často objevuje výraz „Pandořina skříňka adopce“, která by měla zůstat zavřená. Paradoxně i mnoho zastánců legalizace soužití homosexuálních párů o adopcích záměrně mlčí nebo se o nich vyjadřuje vesměs negativně. Označují adopci dětí například jako „extrémní požadavek“. (J. Paroubek, ČSSD, Právo, 4.3.2006) V mnoha článcích je vyjádřená jasná podpora registrovanému partnerství a postavení homosexuálů ve společnosti, avšak současně se v nich autoři staví proti možnosti adopce pro homosexuální páry. Například Václav Votava ve svém příspěvku pro deník Právo konstatuje, že „je v zájmu státu podporovat monogamní svazky, ať už heterosexuální nebo homosexuální“, zamýšlí se nad tím, jestli „máme právo považovat heterosexuální vztah za jediný normální“, označuje uzavření RP jako „projev úcty k hodnotám obvykle spojovaným s rodinným společenstvím (vzájemná láska, úcta, péče a podpora)“ a zároveň akceptuje „s povděkem, že zákon neumožňuje partnerům osvojování dětí“ (V. Votava, ČSSD, Právo, 14.12.2005). Doplnuje rovněž, že „k této možnosti jsem velmi zdrženlivý. Společnost na to není připravena a dala by to dětem z takových rodin znát.“ Autor článku tímto vyjádřením jasně poukazuje na to, kde má hranice tolerance společnosti. Zároveň chtěně či nechtěně naráží na jádro „problému“ dětí v homosexuálních rodinách. Jak již ukázaly výzkumy, které se zabývaly dětmi v homosexuálních rodinách, tyto děti nijak „netrpí“ sexuální

orientací jejich rodičů – největší problém představuje společnost, která děti kvůli ní stigmatizuje a rodiče staví do pozice jedinců, kteří nejsou schopni se o dítě postarat.

Samotní představitelé gay a lesbické komunity, kteří schválení zákona několik let prosazují, o adopce neusilují a neustále tuto skutečnost zdůrazňují. „O adoptcích nemá smysl uvažovat. Jsou nepřijatelné jak pro společnost, tak pro politiky (T. Kodičková, GLL, HN, 27.1.2006). „To bude záležitost příštích generací.“ (J. Hromada, předseda GLL, LN, 16.3.2006) Takováto taktika byla představitelům gay a lesbické komunity doporučena ze strany předkladatelů zákona v poslanecké sněmovně. Jak již bylo zmíněno, podle současného znění zákona registrované partnerství nebrání ve svěřeni biologického potomka jednoho z partnerů do péče, což bylo momentálním cílem předkladatelů zákona o RP. „Zásadní je to, aby zákon nenarušoval rodinné vazby partnerů. Pokud by se partnerům zakázalo, jak někteří odpůrci navrhovali, vychovávat vlastní děti, bylo by to naprosté rozvrácení rodinných vztahů.“ (M. Strachoň, GLL, 16.3.2006)

Je tady potřeba upozornit na to, že se v těchto diskusích implicitně předpokládá jednota homosexuální komunity, přičemž mnoho homosexuálů, především leseb, se schváleným zákonem o RP nesouhlasí právě kvůli zákazu adopcí dětí.

Objevují se i názory, které nejsou výslovně proti adopcím homosexuálními páry, staví je však pod úroveň nejideálnější varianty výchovy dětí heterosexuálním párem, avšak uznávají jejich přednosti v porovnání s dětským domovem. „Fandím rodině složené z ženy, muže a dětí a myslím, že heterosexuální pár je lepším modelem. Zároveň však nepochybuji o tom, že pro mnoho dětí strádajících v citové málo výživné atmosféře dětského domova by byl život v kvazi-rodině založené homosexuálním párem menším zlem.“ (P.Řičan, profesor psychologie, HN, 20.2.2006) Autor však už ve vyjádření svého názoru opomíjí otázku, proč se tyto děti ocitli v dětských domovech a nevysvětluje, proč je heterosexuální pár lepším modelem.

4. Ochrana dětí a jejich práv

Diskuse v médiích se často točí kolem ochrany dětí a jejich práv. Odpůrci ve svých vyjádřeních usilují o „blaho dětí“ nebo se zajímají o „osud nešťastných lidských mláďat“ (P. Kamberský, HN, 27.1.2006). Svá tvrzení přitom nejčastěji opírají o „morální nepřipustnost“ výchovy dětí homosexuálními páry a zejména o negativních následcích způsobených chybějícím mužským nebo ženským vzorem. Takováto argumentace je postavená na implicitních předpokladech, které se však v této souvislosti dále nerozvíjejí – jako kdyby základem výchovy a stabilního vývoje dítěte byla přítomnost mužské a ženské role a podobně. A kromě toho,

„rozhodně dnes už příkré dělení úkolů neplatí ani u heterosexuálních párů: ženy se věnují mnohdy ‚typicky mužským činnostem‘, muži zase vypomohou v domácnosti.“ (P. Žaloudek, MF Dnes, 27.3.2003) Když se manželský pár rozvede a dítě je svěřeno do péče jednomu z rodičů, také nebývá poukazováno na chybějící mužský nebo ženský vzor resp. roli. „(Já jsem k homosexuálům tolerantní), ale nechci se dožít okamžiku, kdy dva tatínkové budou mladému chlapci vysvětlovat, který z nich je maminka.“ (V. Tlustý, ODS, LN, 17.12.2006)

Navíc je zde stavěno na závěrech, které jsou čistou hypotézou. V českém prostředí totiž neexistuje žádná rozsáhlejší odborná studie, která by se zabývala dětmi vyrůstajícími s homosexuálními rodiči a výzkumy ze zahraničí nejsou odpůrci brány v úvahu.

Co se týče ohlasů podporujících umožnění adopce, bývá argumentováno především již existující situací – děti v homosexuálních rodinách žijí a je potřeba zajistit jejich ochranu, a to nejenom po právní stránce, ale i z hlediska morálního. Tyto děti potřebují jakési morální ujistění, že rodina, ve které žijí, je takřka v pořádku. O těchto dětech se však v diskusích zmiňuje jenom minimálně, přičemž odpůrci adopcí tuto tematiku soustavně ignorují, tyto děti jako kdyby neexistovaly. Takový pohled bývá pak argumentačně doplňován přítomností množství dětí v dětských domovech. „Kdyby jemu (panu poslanci Tlustému – pozn. aut.) a dalším pseudoochráncům tradiční rodiny skutečně šlo o děti, snažili by se myslet na situace, do kterých se skutečně mohou dostat. Zemře-li lesbická matka, která své dítě po léta vychovává se svou partnerkou, šup s dítětem do děčáku! Pokud dítěti tragicky zahynou jeho rodiče, jak by to vypadalo, kdyby bylo svěřeno do výchovy lesbické tetě nebo homosexuálnímu strýci, kteří žijí v trvalém partnerském vztahu! Šup s ním do děčáku! Jak dojemná je pak obhajoba prav dítěte!“ (V. Hrubý, GLL, Právo, 13.4.2004)

Ráda bych na závěr k tématu adopcí doplnila, že na základě analýzy vyhledaných článků, jsem nabyla dojmu, že právě toto téma je provázeno největším „zmatkem“ – v médiích se paralelně objevují zmínky o adopcích, osvojování a svěření dítěte do péče, přičemž až po schválení zákona o RP se v médiích objevily zmínky o tom, k čemu vlastně zákon opravňuje registrované partnery ve vztahu k dětem. I tato skutečnost však byla v některých případech sdělena zavádějícím způsobem. V Lidových novinách se například po schválení zákona objevil článek s názvem „Gayové mohou dostat děti“ (K. Tylová, LN, 16.3.2006). Není snad nutno dodávat, že článek by při jiné volbě slov resp. jejich doplnění vyzněl jinak a víc se přiblížil reálné situaci.

Přitom si je důležité uvědomit, že současné znění zákona o RP je ve vztahu k dětem formulováno tak, že uzavření registrovaného partnerství není překážkou ve výchově biologického dítěte jednoho z partnerů, které je svěřeno jeho do péče. Nic víc a nic míň v podstatě tento zákon

neříká – jde jenom o to, že když jeden z partnerů dítě má, nebrání mu to, aby vstoupil do registrovaného partnerství. Otázkou je, do jaké míry je tato skutečnost hodna vyzdvižení a do jaké míry je nutné na ní upozornovat. Osobně si neumím představit, jaký rodič by vstoupil do registrovaného partnerství s tím, že se musí vzdát svého dítěte a práva na péči o něj. Celkově je tedy možné říci, že zákon o RP v současné podobě z právního hlediska nezajišťuje plnohodnotný vztah obou partnerů vůči dítěti, jelikož partner biologického rodiče nemá vůči jeho dítěti žádná práva. V případě, že se něco stane partnerovi, který je biologickým rodičem, není jisté, že dítě bude svěřeno do výchovy jeho partnera, který dítě společně s partnerem stejným dílem vychovával a pečoval o něj.

ZÁVĚR

Analýza diskusí o registrovaném partnerství ve vybraných tištěných médiích ukázala, že se od roku 1998, kdy byl Poslanecké sněmovně předložen první ucelený návrh zákona o RP, až po definitivní schválení tohoto zákona v březnu 2006, výrazně změnila jejich kvalitativní a kvantitativní úroveň. Diskuse v médiích se postupně stávala kultivovanější jak ze strany zákonodárců tak široké veřejnosti, která se v médiích k této tématice vyjadřovala. Přitom se do ní zapojoval stále širší okruh lidí z různých oblastí společenského života.

Po obsahové stránce se zřetelně změnilы používané argumenty jak pro tak proti schválení zákona o RP, které tvořily jádro těchto diskusí v daném období. V debatě kolem schvalování zákona o RP v roce 1998, 1999 a částečně v roce 2001 stála v centru pozornosti především homosexualita jako taková – byla terčem odsuzování, poukazovalo se na její „nenormálnost“, nepřijatelnost a potřebu ji léčit. Homosexualita byla v obecném povědomí v tomto období stále spojována s nemocí AIDS.

Diskusemi kolem schvalování zákona o RP v roce 2004 počínaje se jádro argumentace přesouvá směrem k rodině a problematice s ní spojené. Tvoří jádro diskusí – objevuje se v naprosté většině článků, které vybraná média uveřejnila v rubrikách typu názory. Moje hypotéza ohledně důležitého postavení rodiny v diskusích o RP se potvrdila. Debata se zde v souvislosti s rodinou točila kolem dvou zásadních bodů. Týkala sa tzv. tradiční rodiny, otázky potřeby její ochrany a opodstatněnosti její základní funkce, kterou je plození a výchova dětí. Druhým důležitým bodem byl koncept tradičnosti a přirozenosti ve vztahu mezi ženou a mužem, na který se ve společnosti nahlíží jako na „normální“ a „přirozený“. Koncepty, na kterých staví obhajoba tradiční, společnosti legitimizované rodiny, jsou problematické, avšak odpůrci zákona o RP je neustále využívají na zdůvodnění a legitimizaci své pozice.

Ačkoliv v zákoně o RP o adopce dětí homosexuálními páry nejde, což bylo neustále zdůrazňováno zejména představitely Gay a lesbické ligy, ve vybraných médiích byly děti zmiňovány odpůrci i zastánci zákona o RP. Ukázalo se, že tematika dětí v diskusích o RP určuje hranice tolerance společnosti vůči homosexuálům. Někteří autoři, kteří své názory uveřejnily ve sledovaných médiích, podporují institut RP, ale pokud jde o adopci dětí, jsou zásadně proti. Celkově se tematika dětí v homosexuálních rodinách objevila přibližně v jedné čtvrtině názorů vyjadřujících se k zákonu o RP. Tato skutečnost svědčí o tom, že otázka přítomnosti dětí v homosexuálních rodinách je problematická, jelikož argumentující raději volí možnost se k ní nevyjádřit. Ze strany odpůrců byla možnost adopce dětí využívána především jako hrozba budoucího vývoje, který bude následovat po schválení zákona o RP.

Nicméně, faktem zůstává, že zákon o RP byl v České republice schválen a nabyde účinnosti již od 1. července 2006. Po provedení analýzy v teoretické části práce a prozkoumání argumentů pro a proti možnosti adopce dětí homosexuálními rodiči si dovoluji konstatovat, že nevidím důvod, proč by tato možnost by měla být homosexuálním párům v ČR odepírána. Doufám, že změna v tomto ohledu nastane co nejdříve. Pojem rodina by tak získal nový rozměr a možná by jsme přestali řešit, kdo ji tvoří, ale začali doopravdy vnímat rodinu jako místo naplnění citových potřeb každého z nás.

POUŽITÁ LITERATURA

Monografické práce

Badinter, Elisabeth. Materská láska: od 17.storočia po súčasnosť. Z ang. orig. preložila Ľubica Vychovalá. Bratislava: Aspekt, 1998. 277 s.

Berger, Peter L.; Luckmann, Thomas. Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědení. Z ang. orig. přeložil Jiří Svoboda. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999.

Bourdieu, Pierre. Teorie jednání. Z fran. orig. přeložila Věra Dvořáková. Praha: Karolinum, 1998. 179 s.

Čermáková, Marie. Rodina a měnící se gender role – sociální analýza české rodiny. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1997. 92 s.

Fairclough, Norman. Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language. London: Longmann, 1999. 265 s.

Fairclough, Norman. Discourse and Social Change. Cambridge: Polity, 1993. 259 s.

Fialová, Ludmila; Horská, Pavla; Maur, Eduard; Musil, Jiří; Stloukal, Milan. Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha: Mladá fronta, 1996. 400 s.

Foucault, Michel. Diskurz, autor, genealogie: tři studie. Z fran. orig. přeložil Petr Horák. Praha: Svoboda, 1994. 115 s.

Fraser, Nancy; Honneth, Axel. Přerozdělování nebo uznání? Z ang. orig. přeložili Alena Bakešová, Marek Hrubeč. Praha: Filosofie, 2004.

Horský, Jan; Seligová, Markéta. Rodina našich předků. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 143 s.

Janošová, Pavlína. Homosexualita v názorech současné společnosti. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. 218 s.

Matoušek, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. 3. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2003. 144 s.

Možný, Ivo. Sociologie rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2002. 251 s.

Rupp, Leila. Vytoužená minulost. Dějiny lásky a sexuality mezi osobami stejného pohlaví v Americe od příchodu Evropanů po současnost. Z ang. orig. přeložila Věra Sokolová. 1 vyd. Praha: One woman press, 2002. 275 s.

Stehlíková, Džamila; Procházka, Ivo; Hromada, Jiří. Homosexualita, společnost a AIDS v ČR. Praha: Orbis, 1995. 140 s.

Sawatzki, Birgit. Napříč (homosexuální) rodinou. Jak žijí lesbické matky. Z něm. orig. přeložila jako bakalářský překlad Martina Špaková. Marburg: Tectum Verlag, 2004 (Přel. z: Que(e)r zur Familie. Lebensentwürfe lesbischer Mütter.)

Taylor, Charles. Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání. Z ang. orig. přeložili Alena Bakešová, Marek Hrubeč, Josef Velk. Praha: Filosofia, 2004

Odborné články

Baršová, Andrea. Partnerské soužití gayů a lesbiček: kdo jsme a kam směřujeme. In: Valdřová, Jana Decarli. Abc feminismu. 1.vyd. Brno : Nesehnutí, 2004. s. 67-78

Butler, Judith. Trampoty s rodem. Z ang. orig. přeložila Jana Juráňová. In: Hecker, Hana. Lesby – by – by. Aspekty politiky identít. 1. vyd. Bratislava: Aspekt a Altera, 2004. s. 377-399

Hark, Sabine. Prepletenie práva. Z něm. orig. přeložila Zuzana Guldánová. In: Hecker, Hana. Lesby – by – by. Aspekty politiky identít. 1. vyd. Bratislava: Aspekt a Altera, 2004. s. 337 - 352

Nedbálková, Kateřina. Lesbické rodiny: mezi stereotypem a autenticitou. In: časopis Biograf č.38. Biograf, 2005.

Nedbálková, Kateřina. Alternativní rodinné modely aneb Rodiny lesbických matek a rodiny gay otců. In: Tesářová, Jana. Ženská práva jsou lidská práva. Brno: Nesehnutí, 2002.

Sokolová, Věra. A co děti?...: gay a lesbické rodičovství. In: Valdřová, Jana Decarli. Abc feminismu. 1.vyd. Brno : Nesehnutí, 2004. s. 81-96

Šmausová, Gerlinda. Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví. In: Sborník prací sociálních studií Brněnské univerzity Sociální studia 7. Brno: 2002. s. 15-27

Waldijk, Kees. Cestou malých změn: jak se v Nizozemí prosadilo manželství partnerů téhož pohlaví. Z ang. orig. přeložila Andrea Baršová. In: Sborník prací sociálních studií Brněnské univerzity Sociální studia 7. Brno, 2002. s. 153-172

Webové stránky

Gay a lesbická tematika:

www.gll.cz, www.stud.cz, www.partnerstvi.cz, www.lesba.cz, www.family-reunion.org

Média:

www.mfdnes.cz, www.lidovky.cz, www.iHNed.cz, www.pravo.cz, www.respekt.cz

Ostatní:

www.newtonit.cz, www.wikipedia.org